

Francesc Costa Oller

INSÒLITA VIDA I AVENTURES

del carlista Camilo Francisco **BATLLE**

del seu fill Juan **BIALET** Massé

i la ruïna dels **GUAL** de la Torre

Insòlita vida i aventures

Francesc Costa Oller

Insòlita vida i aventures
del carlista Camilo Francisco Batlle
del seu fill Joan Biale Massé
i la ruïna dels Gual de la Torre

Mataró, 2025

Portada: Procesi3n de Corpus, Estamperia econ3mica Paluzie, Barcelona,
c.1900 (Museu Arxiu de Santa Maria. Matar3).

Versi3 digital.

<https://ub.academia.edu/FrancescCosta>

https://archive.org/details/@francesc_costa

<https://zenodo.org/communities/fco/?page=1&size=20>

Índex	
Camilo Francisco Batlle	7
Carlista	9
Empresari de soldats	13
Els matiners	17
L'any 1848	21
El coronel ataca	23
Anada a Madrid	29
El cristall de Sant Valentí	31
Gual de la Torre	35
Joan Batlle Mas (a) Biale Massé	48
La família Calvo Gibert	51
Una vida de militar	54
L'any 1873	61
Juan Biale Massé	64
Apèndix. Manifest	69
Notes	73

Mira que n'hi ha de gent que passa pel camí real vora el mar, i diuen coses agradables de Mataró, però cap no s'acosta a Argentona, cases al costat d'un carrer principal, pagesos, amos, arrels fondes a la vinya, camins que s'enfilen a les muntanyes país enllà, són molts a trepitjar-los i res no escriuen. Ara m'hi aturo a explicar coses de gent que hi viu, d'una història que podria començar quan un home principal mor al llit el 29 de setembre de 1833 al Palau Reial de Madrid, i una nena de tres anys, serà reina. El seu oncle, germà del difunt, vol ser el rei i comença una guerra civil. Un dels que escolta la crida carlina és d'Argentona, té vint-i-cinc anys, deixa el treball de passant de notari i cap a les muntanyes amb l'escopeta. Es diu Camilo Francisco Batlle Gual, valent i decidit. I aquí explico la seva vida i miracles, més d'un: que una bala el travessa, i no el mata, que el jutgen i per poc l'afusellen. Després de seguir aquest esverat, la història del seu fill Joan, que desapareix i cap a Argentina, amaga el nom i es fa dir d'una altra manera, que torno a escriure perquè hi ha nous papers i de sobte la imatge canvia de color. També m'acosto a Can Gual, història d'una casa i un molí. I què hi trobo? Que els senyors no hi són. De fet, mai no obren la porta, perquè tots els que truquen vénen a cobrar, i al calaix no hi ha ni cinc. Dels Gual, generacions a Argentona, he de parlar, de com es van esvaïr, i els Batlle s'hi lliuen per matrimoni, i al final ni patrimoni, que per menjar cada dia ho venen tot a miques.

Insòlita vida i aventures
del carlista Camilo Francisco Batlle

Acostar-nos a Sant Climent de Vilaller, un castell dalt d'un turó, vora d'un riu i a tocar de terra aragonesa. Recinte tancat, entrar-hi per la porta, laberint d'escalas, portes adovellades, la presó, l'esperit dels segles en aquestes pedres que va conèixer el notari Josep Batlle Miquel, que hi neix l'any 1770. El trobem a Mataró el 1803, quan es casa amb Josepa Gual Boronat, d'Argentona, llarg viatge des de la terra natal, i tres fills: Camilo Francisco (1808), Josep (1813) i Manuel (1820). Aquí, treballa en competència amb altres notaris més assentats, poc negoci feia si donem un cop d'ull als seus llibres. Li toca viure temps difícils, i en arribar l'exèrcit francès, ha de fugir cap a Chía (Barbastro), a fer de notari, i al seu poble, Vilaller. El 1812, recull els protocols i torna a Mataró, però com que no té clients, demana l'ofici de secretari municipal. Ho serà de 1823 al 1832, quan el 18 de juliol els regidors li donen permís «por algunos días para ausentarse de esta ciudad a pueblos de su corregimiento para el restablecimiento de su salud». No es recupera, i tres mesos després, mor.

Seguim els passos de Camilo Francisco Batlle Gual abans que una decisió transcendental capgiri el rumb d'una vida que, en principi, hauria d'haver estat tranquil·la, marcada per tractes comercials, testaments i hores de treball com a passant de notari al costat del seu pare, al carrer de la Mercè. Nascut el gener de 1808, cinc mesos abans que els francesos assaltessin la ciutat, calessin foc a les cases i massacressin la població, estudia als escolapis i l'any 1822, com a alumne avançat, participa en una de les acadè-

mies públiques. Amb dinou anys, el 1827, es casa amb Josepa Carreta Roca, amb qui forma una família. El primer fill, Josep, neix el 1828, seguit de Modest, el 1830. Carolina arriba el 3 d'agost de 1834, però la seva vida és efímera: mor als dotze mesos i és enterrada per *amore dei*.

Carlista

La guerra, la primera de les tres que tacaran de sang el segle, es desplega a les muntanyes, on els carlins s'amaguen. Escamots armats inicien una interminable estratègia de guerrilles: petites unitats de combat que es refugien en els paratges més agrestos del país, als boscos espessos, als barrancs profunds, a les altures despoblades, i ataquen amb rapidesa i sorpresa les tropes de la reina. La geografia hostil de la regió és un repte constant per a l'exèrcit liberal, allunyat dels grans camps de batalla i de les estratègies convencionals. És una guerra en racons amagats, on els camins es perden i la boira es confon amb la pólvora. Els enemics apareixen d'improvís, sorgint de la foscor dels boscos o de les esclotxes de les muntanyes, colpejant abans de fondre's de nou en el paisatge.

El capità general de Catalunya rep nombrosos informes d'alcaldes alarmats: a les seves localitats, molts joves han desaparegut, «ausentados del pueblo». Han marxat per unir-se a les files de l'exèrcit carlista, i entre ells hi ha el protagonista d'aquesta història, Camilo Francisco. La seva fulla de serveis registra el seu ingrés a la facció el 26 de setembre de 1833. Però un detall crida l'atenció: el 3 d'agost de 1834 neix la seva filla Carolina, prova que en els primers temps anava i venia abans d'establir-se defini-

tivament en una posició de combat. La seva carrera militar és fulgurant. Al gener de 1834 ja ostenta el grau de subtenent; a l'abril ascendeix a tinent, probablement per mèrits en batalla. Al juny de 1835 és promogut a capità, un any després a tinent coronel i, al gener de 1837, a segon comandant. Una progressió tan ràpida ha de respondre a una gran habilitat en el combat.

Dels enfrontaments en què participa, només se'n coneix amb certesa un, i gairebé li costa la vida. Va ser al juny de 1837, quan una bala li travessa el pit durant una batalla prop d'Olvan, en el terreny abrupte de Campdeparets, comandant el «Batallón titulado Católico y Real, voluntarios de Villafranca número once». Les tropes liberals, derrotades per les forces carlines, es repleguen en una masia propera buscant refugi, però allà també seran vençudes. Una crònica ho explica.

«Es de todos demasiado sabida la desgraciada perdida que sufrió una columna del ejército de la Reina en las inmediaciones de la casa de Boix de Olvan, en 4 de junio de este año. 13 subalternos del regimiento de América y 250 y tantos soldados se refugiaron en la mencionada casa del Boix resueltos a vender caras sus vidas. Cincuenta y tantas horas estuvieron nuestros valientes defendiéndose sin comer, ni aun poder apagar la sed que les devoraba, llegando al extremo de beber lejía que hallaron en dicha casa, y sus orines, cuando apuradas las municiones, y desvanecida toda esperanza de socorro resolvieron los oficiales salvar a los beneméritos soldados a costa de su existencia. Así es que la capitulación se redujo a que la clase de tropa gozaría del beneficio del cuartel, pero que los oficiales por su obstinada y tenaz resistencia debían sujetarse a un consejo de guerra; espresión que equivalía a una sentencia de muerte.

Verificada la rendición, fueron conducidos por los satélites del despotismo a Borredá, monasterio de la Pobra de Lillet, San Jaime de Frontañá, Monclús, Palmerola, Falgás, otra vez a la Palmerola y últimamente en Berga, en donde los encerraron sin darles ninguna clase de socorro. Una mala y escasísima comida, el duro suelo por cama y la ropa que llevaban encima por abrigo. Seis meses habían trascurrido desde su desgracia; y viendo que no podían combatir por su reina y por su patria concibieron el arrojado proyecto de escaparse. Entre concebirlo y ejecutarlo mediaron pocos momentos. Para lograrlo tuvieron que burlar la vigilancia de dos centinelas, ocultarse en un tambor de la fortificación del edificio que les servía de cárcel; saltar a la plaza con solo el auxilio de unas mantas; atravesar la villa y desprenderse por las tapias exteriores de la fortificación. Doce horas anduvieron entre el peligro de despeñarse por veredas que desconocían o ser presa de sus viles enemigos, logrando por fin entrar triunfantes en Balsareny».

Tot i que anys després farà servir la ferida per demanar la incapacitat, el cert és que ben aviat torna a l'activitat militar a l'entorn dels paratges feréstecs del Montsey. A finals de juny de 1838, un informe detalla els moviments de les tropes carlines: «el batallón que era de Savall que ahora lo manda el llamado Batlle de Mataró, estaba de marcha por la parte de Monseny y Campins». També s'hi llegeix: «Zorrilla con cuatro batallones estaba el 28 en Viladrau, parece que habia destinado al Vallés la mitad de su fuerza. El batallón del Batlle de Mataró marchaba hacia Montseny y Campins; Mallorca con unos 200 hombres y 40 caballos se dirige por San Hilario hacia el Pla de la Selva, para impedir que recojan la cosecha los vecinos de Vídreras y Santa Co-

loma de Farnés. La companyia de Pelegrí ha marchado por la parte de Breda y Hostalrich».

Potser per mèrits obtinguts en combat, arran la ferida rebuda, el 1839 es ascendit a coronel i condecorat amb la Cruz de San Fernando. Anys després, un informe resumeix la seva trajectòria militar en aquest període: «perteneció a la facción en clase de comandante del noveno batallón de Cataluña a las órdenes del conde de España desde fines del año 1835 hasta su conclusión, que emigró a Francia». Va ser el mes de juliol de 1840 que Batlle creua la frontera.

Amb la derrota definitiva dels últims focus carlistes a Catalunya i Aragó a mans de les tropes d'Espartero, milers de combatents i les seves famílies, junt amb dirigents polítics i religiosos afins a la causa, marxen a l'exili pels camins escarpats del Pirineu. En arribar a la frontera, les autoritats franceses els deixen entrar sota condicions estrictes. Els soldats i oficials han de deixar les armes, la llibertat de moviment queda limitada als llocs assignats, en general al sud-oest del país, i tenen prohibit desplaçar-se sense autorització. Els oficials i nobles van a ciutats com Baiona, Pau o Bordeus, i els combatents rasos i les famílies els situen en localitats pirinenques. França dóna asil, però no vol que des del seu territori s'organitzi un nou aixecament. La vigilància és constant, col·laborant la policia francesa i agents del govern espanyol, seguint de prop els líders carlistes. L'exili, es converteix per els derrotats en una gàbia on la nostàlgia alimenta el desig de tornar a la lluita.

Alimenta, també, les discòrdies entre tants desplaçats sense horitzó. Una notícia d'octubre de 1842 situa Francisco Camilo enmig de les conxorxes i ho fa d'una manera poc amable: «El cónsul español en Perpiñán, que se entretiene en menudencias, debe

providenciar la separación de los más próximos a la frontera de esta casta de pájaros; a lo menos de aquellos que se ven y conocen ya manipulantes, intrigantes y noticieros; y para que se pueda cortar sobre dechado, diré algunos de los comisionados. Perpiñán, el clérigo Carbó y el fraile P. Juan Bartolomeu. Carcasone, dos clérigos de Pobleda del Priorato. Narbonne, el clérigo Pedro Paló de Vich y otro que está con él. Bezieres, hay una porción de clérigos y frailes que riñen continuamente para ser comisionados, estando metidos con ellos el espión de Barcelona, Paul dels Relloges. Montpeller, el canónigo Caral de Tarragona y otros. Nimes, el célebre Robira, que fue oficial de Zamora, y algunos clérigos y frailes. Marsella, un fraile sordo y otros. Tolosa, el pilllo Batlle, de Mataró, que hace de alguacil de la junta de clérigos. Y los hay en Lyon y varios otros puntos».

Empresari de soldats

L'any 1843 es promulga una llei d'amnistia que beneficia les persones amb delictes polítics des de l'inici de la regència de Maria Cristina, fins aquell moment. Els exiliats, presoners i processats per activitats contràries al govern, sempre que aquestes accions fossin exclusivament de naturalesa política. Un d'aquests és Camilo Francisco, refugiat a França, que torna per establir-se, en un primer moment a Barcelona, i després a Argentona. Segons un informe militar, hi resideix «hasta 16 abril de 1848», una data sobre la que caldrà tornar més endavant. Ara, però, ens endinsem en el període més enigmàtic de la seva vida, cinc anys intensos en què passa de tot. Un dels esdeveniments més significatius és el seu segon matrimoni. Havent enviudat, Camilo Francisco es casa

el mateix 1843 amb Joaquina Mas Coma, una jove nascuda a Vic però resident a Argenton. Tenen quatre fills: Mariano, nascut a Barcelona el 1844 i mort prematurament als set anys; i a Argenton, Joan Paulino (1846), Caterina (1848) i Filomena (1851).

Consta que exercia com a «empresario de sustituciones para las quintas». El servei militar a l'Espanya del segle dinou era obligatori i es duia a terme mitjançant sorteig. Els joves seleccionats havien de servir a l'exèrcit durant llargs períodes, però existien dues vies per evitar el reclutament: la substitució i la redempció en metàl·lic. En el cas de la substitució, un reclutat podia esquivar el servei si trobava algú disposat a prendre el seu lloc, en general un noi de classe baixa o sense recursos, que acceptava enrolar-se per una suma de diners. La redempció en metàl·lic, en canvi, permetia pagar una quantitat a l'Estat per quedar exempt, una opció reservada només per a les famílies més riques. Recordo haver sentit un avi explicar que el seu pare va plantar un bosc quan va néixer amb la intenció de tallar-lo i vendre'n la fusta per pagar la seva exempció del servei militar quan li arribés l'edat

En un temps de lleves constants, especialment per l'amenaça carlista, aquests mecanismes van donar lloc a un negoci lucratiu per als intermediaris. Aquests empresaris de substitucions actuaven com a mediadors: cobraven de les famílies que volien evitar que el seu fill fos soldat i, alhora, pagaven als substituïts, quedant-se amb una comissió pel servei. La propaganda d'aquestes empreses es dirigia directament als pares amb recursos que volien garantir el futur dels seus fills. Un dels anuncis oferia tarifes clares: «Los mozos de la edad de 18 años quedarán asegurados pagando 648 reales vellón, y los de 19 años la cantidad de 684 reales vellón que son las sumas respectivas de 3 reales mensuales contando desde su nacimiento; los de 20 años arriba pagaran 480

reales vellón suma de 2 reales vellón mensuales contando desde la fecha de su nacimiento hasta la edad de 20 años inclusive».

L'any 1844 es decreta una nova lleva militar, i a Mataró li corresponen 54 soldats, que han de ser sortejats entre tots els joves en edat de servir. Però, com era habitual, una part dels escollits acabaran substituïts pels que poden pagar per no haver d'anar a l'exèrcit, entre ells, dos teixidors, Anton Sagalàs Macaya i Olaguer Estrany Ysern; el sabater Joaquim Buxó Costa; el traginer Melcior Ponsa Monràs i el comparet Andreu Ribalta; tots de famílies humils, que han d'assumir el risc de jugar-se la vida per un altre.

Un document aporta dades del procés: «Jo, Jaume Galangau, corder, vehí de la present ciutat. Per quan Francisco Ybern y Roca, jove treballador de la terra de la mateixa, fill legítim y natural de Joaquim Yvern, braser, y de Teresa Roca, conjugues, ha prèss partit per servir de soldat en lo exèrcit de la Reyna Nostra Señora enlloch de un dels mosos solters que debia presentar esta ciutat per lo reemplaç del dit exèrcit, que se està practicant, per cual motiu la comisió que cuida de cubrir lo citat servey li ha fet una remuneració ab diner, amb la condició de que degué depositar en ma y poder de una persona de la confiansa de la expressada comisió la quantitat de 240 lliures, moneda catalana y metàlica per lo termini de vuit anys, a fi de respondrer en dita quantitat de la sua paraula y de son empeño, y al efecte de que si la comisió predita en la present ciutat de Mataró hagués de posar altre individuo en són lloch, ab motiu de que dit Francisco Ybern verificàs deserció o per altre motiu en que ell fos culpable, tingués de que donar una per buscar altre recluta. Y atenent que inseguint lo sobredit, lo mateix Francesc Yvern, resolgué depositar en mon poder no sols les dites 240 lliure, sino encara 60 lliures més, las cuas quantitats de per junt importen la de 300 lliures de dita mo-

neda, mediant que esta li produís algún interès, peraquè, conclòs los temps de son empenho, y lograda la llicència absoluta, tingués un recurs per promoure la sua indústria y guañarse la vida; a lo que he condescendit oferintli el premi del cinch per cent en retribució de lucro cessant, y en compensació de las utilitats que me han de resultar de la inversió de dita partida, fent a més est acte de generositat en agraïment de la confiança que li meresch, y en demostració del afecte que d'altra part li profeso». Cobraria, però havia de tornar, i això no era fàcil, gens.

Aquest negoci anima alguns mataronins i gent de la comarca a formar societats dedicades a la gestió de substitucions per a les quintes, entre ells el protagonista d'aquesta història, que no sempre actua dins la legalitat. La seva activitat crida l'atenció de les autoritats: «El cabo Buenaventura Tarradas en la mañana del 15 capturó en esta ciudad [Barcelona] a Camilo Francisco de Batlle reclamado por el Sr. Capitán General». De fet, «en el año 1844, principios del 45 fue comprendido en una causa que se formó en esta plaza, de orden del Excmo. Sr. general Barón de Meer, conde de Gra, a varios individuos, por manejos ilícitos en el enganche de sustitutos para las quintas».

L'any 1846, Batlle i tres socis —Francesc Grau, Josep Grau i Joan Mateu— formen una nova societat dedicada a trobar joves disposats a substituir els reclutats arran la lleva de 1845. Una junta de l'associació de quintes d'Argentona es posa en contacte amb ell per «para poner en caja de reemplazos cuantos hombres le pida para que sirvan en clase de substitutos de los individuos asociados que les haya cabido o quepa la suerte de soldados». Per cada substitut cobren 304 duros, i en els pactes s'estableix que, en cas que algun deserti, s'han de fer càrrec de portar-ne un altre en el seu lloc. Uns mesos després, un cop feta efectiva l'entrega de 22

homes, Batlle rep 6.688 duros per l'operació. El mateix any, i el mes de juny, neix a Argentona el seu fill Joan Paulino, de qui hem de parlar aviat.

Els matiners

El setembre de 1846 comença una altre guerra carlista, que a Catalunya es dirà dels Matiners, revolta que covava feia temps, però tot i la gran violència que desplega, no té l'abast de la primera. Matiner serà Camilo Francisco Batlle, que encara té prou energia per agafar el fusell, però les notícies dels seus passos els primers mesos d'aquest any són obscures, perquè tot fent d'espia pel govern isabelí, fa el doble joc amb els seus antics companys carlistes, i acaba tornant als rengles facciosos. Per això, quan el maig un jutge el cita a dos judicis de conciliació promoguts per Josefa i Isidre Salas, i per Rosa Batlle, segurament per qüestions de quintes, es segueixen els edictes amb la nota que està «en paradero desconocido».

L'envien a Perpinyà, «comisionado para averiguar los manejos de los carlistas y dar noticias de sus proyectos, lo cual verificaba, si bien al propio tiempo hacia saber a aquellos lo que podía convenirles y llegaba a su conocimiento». Quan el capità general Manuel Pavía pren el comandament, no confia en ell i el relleva. Batlle, «siguió manteniendo correspondencia con el cabecilla Burjó y otros, estaba en combinación inmediata con los agentes que aquel partido tenía en esta capital; era, según alguno de los testigos, el iniciado para ponerse a la cabeza de la revolución cuando estallase, y tenía ofrecidos fondos para el sostén de los afiliados».

Carlistes a les muntanyes, i també amagats a la ciutat de Barcelona, conspirant entre els soldats per inclinar-los a la revolta. Tot era a punt pel dia 3 de juny d'aquest any violent de 1847, però una confidència arriba a les autoritats, el complot és descobert i els protagonistes detinguts. Pavía informa a la població: «Constantes los enemigos del gobierno de S.M. y del orden en fomentar la rebelión por cuantos medios están a su alcance, tienen en esta capital, personas encargadas de procurar recursos y de enganchar gente para las facciones, al mismo tiempo que de seducir a las tropas, como lo han intentado con la del regimiento infantería de la Constitución. Desde el momento que adquirí conocimiento de ello, he dirigido mis desvelos a descubrirlos, y después de vivas gestiones pude hacerme con alguna luz respecto a este importante asunto. Reunidos los datos suficientes para poder proceder en justicia, ordené se instruyera la competente causa».

El dia 10, «reúne la comisión militar de la provincia a las ocho y media de ella en el local denominado el refino, para ver en público y fallar la causa formada contra D. José Bareñs y demás consortes acusados del delito de conspiración contra el estado é inducción a la facción. Lo que se anuncia al público para su conocimiento y demás efectos oportunos». Certament, «ha sido vista por la comisión militar con toda la publicidad dable, asistiendo al juicio cuantas personas han querido hacerlo. Se ha probado la seducción en que se ocupaban los reos para con la tropa del regimiento de la Constitución, y que la fuga desde Manresa del sargento José Villar con 13 quintos fue resultado de ella, como que también aparece, que el Bareñs era íntimo amigo suyo».

I el mateix dia la sentència: «fueron condenados a la pena de ser pasados por las armas D. José Bareñs y José Salvat convictos y confesos del crimen de conspiración y sedición contra el Estado, y

a diez años de presidio con retención Isidro Llonch, y a la de 10 años de presidio Francisco Grau y Morgadas, Camilo Francisco Batlle, José Bergadá, y el armero Manuel Bosch, imponiendo a Teresa Radua dos años de corrección en la casa galera y concediendo la libertad a José Radua su consorte». El *Diari de Barcelona* publica la biografía «de los reos de la causa sobre conspiración», notem la dels dos caps, els condemnats a mort.

«José Bareñs, después de haber servido en las filas carlistas, tomó parte en el alzamiento militar de 1843, y perteneció al batallón de guías del conde de Reus [Prim]; más tarde fue destinado como teniente al provincial de Guadalajara, se unió a los revoltosos de Galicia, emigró a Portugal, de donde llegó amnistiado hace pocos meses, y por último vino a ser agente para reclutar prosélitos a las facciones montemolinistas».

«José Salvat, natural de Aleixar, provincia de Tarragona, de edad de 32 años, de estado casado, avecindado en Barcelona; de oficio tejedor, perteneció a la facción en toda la guerra última en la clase de soldado y en la actualidad era el primer espía conductor de las comunicaciones que los agentes carlistas de Barcelona dirigían a los gefes de la facción, las cuales llevaba y traía cosidas en el cuello de la chaqueta; hallándose confeso y convicto de haber recibido en varias ocasiones dinero del cabecilla Vilella y del agente Bareñs en recompensa de su servicio, y estaba afiliado para ser uno de los que debían componer una partida carlista que se estaba organizando para el día 3 del corriente; y probados estos delitos, la comisión militar de la provincia lo ha condenado el día 10 del actual, a la pena de ser pasado por las armas».

També publiquen la biografia de Batlle, i és un text de gran interès, que explica el fil de la seva activitat carlista, dades que he anat utilitzant al llarg del relat. Notem que tot i formar part de la

direcció del moviment no el condemnen a mort en haver-hi «algunes circumstancies atenuantes», que no es coneixen, potser cal relacionar-les amb aquella col·laboració abans esmentada, favors rebuts que ara l'ajuden.

«Camilo Francisco Valle [Batlle], natural y vecino de Cros, término de Mataró, de edad 37 años, de estado casado, su ocupación empresario de sustituciones para las quintas; perteneció a la facción en la guerra última, en clase de comandante del noveno batallón de Cataluña a las órdenes del conde de España desde fines del año 1835 hasta su conclusión, que emigró a Francia de donde regreso el año 1843, por haberse acogido a la amnistía; en el año 1844 principios del 45 fue comprendido en una causa que se formó en esta plaza, de orden del Excmo. Sr. general Barón de Meer, conde de Gra, a varios individuos, por manejos ilícitos en el enganche de sustitutos para las quintas. Posteriormente fue a Perpiñán comisionado para averiguar los manejos de los carlistas y dar noticias de sus proyectos, lo cual verificaba, si bien al propio tiempo hacia saber a aquellos lo que podía convenirles y llegaba a su conocimiento. Relevado de este encargo desde el momento que el actual capitán general tomó el mando, siguió manteniendo correspondencia con el cabecilla Burjó y otros, estaba en combinación inmediata con los agentes que aquel partido tenía en esta capital; era, según alguno de los testigos, el iniciado para ponerse a la cabeza de la revolución cuando estallase, y tenía ofrecidos fondos para el sostén de los afiliados, y habiéndose descubierto y probado, aunque con algunas circunstancias atenuantes, fue sentenciado el 10 del actual a diez años de presidio».

Dos dies després del judici, el 12, «debiendo ser pasado por las armas a las seis y media de esta tarde en el glacis de la Ciudadela y parage acostumbrado, José Bareñs y José Salva por el crimen de

conspiración contra el Estado y sedición, acudirán con la debida anticipación al indicado parage tres compañías del regimiento infantería del Rey, tres del de Valencia, y cincuenta caballos del de Montesa para la formación del cuadro; [els dos condemnats] marcharon al suplicio con paso firme y al parecer muy resignados, e iban acompañados de la venerable congregación de la Sangre. Un numeroso gentío presenció la ejecución».

Els sentenciats a deu anys de presó els porten en barco a València, «para que de allí siguieran a su destino, a fin de alejarlos de esta capital». Una notícia, informa que l'abril de l'any següent, un jutge busca Batlle per una qüestió de «falsedad y engaño», i al document consta que era «prófugo de la ciudad de Cartagena, en la que estaba confinado».

L'any 1848

Consta al full oficial de la carrera militar que el 17 d'abril de 1848, «prestó sumisión al gobierno de S.M. la Reina, ingresando en nuestras filas». És un dels «generales, jefes, oficiales é individuos del cuerpo político militar procedentes del ejército carlista acogidos a los beneficios del convenio de Vergara, con espresion de los grados y condecoraciones que les han sido reconocidas por el gobierna de S.M. en virtud del real decreto de 17 de abril de 1848 y gracias posteriores». Certament, li reconeixen la categoria de «primer comandante, grado de coronel y Cruz de San Fernando de primera clase».

Tot i que el document senyala el canvi de bàndol, en realitat exerceix de carlista durant uns mesos i continua embolicat en qüestions judicials, segurament per les antigues reclamacions de

llevés. El 18 d'abril de 1848, un auditor de guerra ordena empresonar-lo a Barcelona, «de rejas adentro en las nacionales cárceles de esta capital, para recibirle la confesión y oírle méritos de la causa criminal que contra él y otros se está instruyendo en dicho juzgado sobre falsedad y engaño». Però en aquell moment estava fent la guerra a les muntanyes costaneres, així, el mes de setembre, «fueron sorprendidos en Sant Mateu 30 matins de la partida de Batlle». Notem que el mes de maig neix a Argentona la seva filla Caterina,

El desembre la premsa de Barcelona rep una carta: «No tenemos inconveniente en dar publicidad a los deseos que por medio de una carta muy comedida nos manifiesta, don Camilo Francisco de Batlle, que se titula comandante por Montemolin del batallón de voluntarios del corregimiento de Mataró, acerca de que nunca se ha mezclado con los republicanos de Ferratés que hacen sus correrías, por aquella parte, y de que por consiguiente es equivocado que fuese sorprendido junto con dicho Ferratés en una casa del término de Premiá, como anunció el *Barcelonés* al dar cuenta de aquel hecho de armas». En una altra carta del mateix mes, el dirigent carlista Joan Castells s'adreça al seu col·lega Ignacio Burjó i acusa el brigadier Pozas, un altre cap carlista, que «con pretesto de mercar armas y municiones estafó a algunos incautos de la citada ciudad [Barcelona] una infinidad de miles de reales que juntos con el Batlle de Mataró, Bergadá y Grau de Reus se los gastaron en cafés y putas».

Si el desembre de 1848 encara és carlista, a finals de gener de 1849 es situa als rengles isabelins. Publica la premsa una curiosa nota que intenta exculpar la seva passada actuació de tants anys com a resultat de la fatalitat: «bueno será que nuestros lectores se enteren de cómo este caudillo, que era poco ha de la facción, se

halla entre los mas leales y celosos servidores del legítimo gobierno. El señor de Batlle, que habia abrazado en 1835 la causa de don Carlos por influjo de su mala estrella, mas que por su espontánea voluntad, también por un sino funesto se vió esta vez obligado a reunirse con Cabrera. Pero como hombre que se hallaba fuera de su natural elemento, apenas hubo reunido dos o trescientos hombres, trató de presentarse, y a poco lo verificó. Como nunca habia dejado de ser adicto en el fondo de su corazón al trono de Isabel II, luego de presentado prestó servicios de alguna importancia en la persecución de los republicanos, habiendo dirigido una sorpresa que produjo la captura de 32 de ellos».

El coronel ataca

A finals de gener, «y mientras está reuniendo su gente para formar un tercio, por vía de entretenimiento se dedicó a encontrar la referida máquina, y lo que en algunos meses no había podido conseguirse, lo ha alcanzado él en solos dos o tres días». La historia és aquesta. «Por fin se ha encontrado la máquina de acuñar moneda que con otras había salido de Madrid a las provincias para acuñarla falsa por cuenta de una grande asociación de monederos falsos que tenía ramificaciones en los cuatro ángulos de España. Las máquinas salidas de Madrid parece fueron siete, y todas habían sido ya encontradas en diversos puntos: una lo fue en este principado, en Sabadell, faltando solo una, en cuya busca vino de la Corte a Barcelona un comisionado ad hoc. Pero todas las diligencias y pesquisas habían sido inútiles, hasta que un hombre intrépido en menos de tres días de dedicarse a esto la ha encontrado. Este ha sido el señor don Camilo Francisco de Batlle, quien

a los varios servicios que tiene prestados al gobierno desde su presentación, ha añadido este, que no deja de ser importante. La máquina, de un trabajo esquisito y de gran valor, que, según dicen, podía acuñar simultáneamente monedas de oro, plata y cobre, ha salido trasladada a Mataró».

Batlle comana «el tercio móvil de la ciudad de Mataró hasta la conclusión de la guerra», una força militar d'intervenció ràpida, setanta homes que faran tremolar els escamots carlistes que circulen per la costa i el Vallès. Tant és així, que els seus antics companys busquen la manera de caçar-lo, el «cabecilla Marsal que con su gavilla se había estado la noche anterior en Cardedeu, se adelantó ayer hasta las inmediaciones de Argentona con el objeto, según se cree, de echarse encima de don Francisco Batlle que está organizando en dicho pueblo un tercio móvil que cuenta ya más de 100 plazas. Añaden que el referido Batlle tomó sus disposiciones para defenderse con vigor, por cuyo motivo seguramente no fue atacado. Se le presentó a Batlle un trompeta de caballería, con su trompeta, caballo y armamento, el que según dice seguirá a las órdenes de Batlle».

Notem que el seu germà Manuel, també als rengles isabelins, té una destacada activitat al camp de Tarragona aquests mesos contra els insurrectes republicans, que feien costat als carlins en una curiosa associació de circumstància. «Otro golpe mortal acaba de recibir la facción que se llama republicana en la destrucción de la gavilla que iba organizándose en las inmediaciones de Vilanova de Escornalbou. Don Manuel de Batlle, digno hermano de don Camilo Francisco de Batlle, de cuya actividad y celo por la buena causa de la paz tienen ya conocimiento nuestros lectores, ha sido el gefe a quien cupo la suerte de descargar dicho golpe. El joven Batlle es intrépido, conoce perfectísimamente el país, sabe

los medios que deben emplearse para hacer sorpresas como la de Vilanova de Escoroalbou, y bien puede prometerse conseguir otras, andando el tiempo».

El mes de març consten diverses accions dirigides pel coronel, «después de tres días de una continua marcha en seguimiento de las partidas que divagan por la parte de Cánovas y Vallfornés, logró el 14 dispersarles sin un tiro, y en la noche de ayer con una contramarcha forzosa se puso en el Masdeu, desde cuyo punto se dirigió hacia Vallfornés, en donde el subteniente D. Modesto de Batlle hizo un prisionero y un hermoso caballo con su montura nueva, y en la tapa de las pistoleras el lema de Carlos VI, tres fusiles ingleses, dos carabinas y una escopeta; enseguida registró el citado coronel todos aquellos bosques e hizo prisioneros en unas cuevas inmediatas a Cánovas a los oficiales y tropa que verán nuestros lectores en la adjunta relación. Siete oficiales y cuatro soldados». «Oficialmente se sabe que el coronel D. Camilo Batlle capturó en Vallfornés un individuo de la facción, con un hermoso caballo lujosamente enjaezado; tres fusiles ingleses; dos carabinas y una escopeta; y registrando los montes circunvecinos al expresado pueblo, hizo doce prisioneros, entre estos cuatro oficiales, uno titulado ayudante de campo, dos sargentos y un cabo primero».

La batuda, acaba d'aquesta manera. «Saben ya nuestros lectores que el coronel D. Camilo Francisco de Batlle hizo una escursión atravesando el Vallés, llegando hasta el Monseny y Pla de la Calma, en cuya expedición cogió doce rebeldes, dos de ellos de alguna cuenta. Pues bien, de esto tomó pie el cabecilla Plans para coger el día 17 a los ayuntamientos de San Antonio y San Pedro de Vilamajor, a cuyos individuos previno que pues no le habían dado parte de la llegada de Batlle, sus dos terceras partes debían

ser fusilados. Es de advertir que Plans por aquellos días andaba fugitivo y errante, lo que prueba más y más su barbaridad, pues aun cuando hubiesen querido dar la noticia del movimiento de Batlle, no les habría sido posible. Más aun, el mismo Batlle tuvo unos tiros con una gavilla que se dispersó, la cual habría podido anunciar a Plans la presencia de este. Pero no se trataba de esto, sino de causar una gran consternación en aquel pueblo, y poner en la agonía a los seis concejales a quienes tocó la suerte de ser fusilados.

Empero todo esto no era más que una farsa, muy cruel e inhumana, eso es, porque a los ruegos y mediaciones que como es de suponer se interpusieron en favor de los seis infelices, hizo como que se ablandaba, y dijo que lo consultaría a Cabrera. Aparentó salir a la montaña, y luego volvió diciendo que Cabrera les perdonaba la vida, pero que había de ser con la condición de que le entregasen 2.500 duros en el acto. En fin, el negocio se compuso por dinero, pues robarlo era solo el fin que Plans se proponía, siendo del caso no olvidar que malamente podía consultar en minutos a Cabrera, cuando este no se movió aquel día de sus guaridas de la alta montaña».

Una altre operació, també el mes de març, que podia haver acabat malament per ell. «El general segundo cabo de Cataluña, con fecha del 25 del actual traslada un parte que le dirige el coronel D. Camilo Francisco de Batlle, jefe del tercio móvil de Mataró, desde Vilamajor según el cual resulta que, habiendo tenido dicho jefe noticia de que las facciones de Planas, Calderer de Cardedeu, Almenar y Caragol, en número de ciento sesenta infantes y cuarenta caballos, debían pasar al pueblo de la Roca, para cobrar las contribuciones en la noche del día 22, se propuso sorprenderlos, y al efecto se dirigió con la fuerza de su mando al mismo pueblo

de la Roca, encerrándose en una casa de campo, donde permaneció hasta el día 23, en el que, a consecuencia de noticias posteriores que tuvo, se trasladó a algunas de las casas de la misma población; más habiendo llegado esto a noticia de los enemigos, y retrocediendo estos en consecuencia a los pueblos de la Forca [Alfou] y Vilamajor, se dirigió hacia los mismos el coronel Batlle, y destacó al subteniente D. Modesto del Batlle con veinte y cinco caballos para que los acometiese dentro del mismo pueblo, como lo verificó, poniéndolos en vergonzosa huida hasta el monte de San Lleir, de cuya posición fueron igualmente desalojados, después de un vivísimo fuego; y habiéndoles cortado la retirada hacia la Forca [Alfou], tuvieron que dispersarse, dirigiéndose al monte de San Pedro, en cuyo punto, notando el referido coronel Batlle que los enemigos recibían un refuerzo de doscientos hombres mandados por el cabecilla Altimira, hizo alto sin cesar el fuego, viéndose acometido por todas las fuerzas enemigas que entonces se reunieron; por cuya razón, y hallándose escaso de municiones, se apoderó de una casa de campo que intentaron tomar los enemigos, poniendo fuego a los combustibles que acumularon para incendiarla; por lo cual, y no pudiendo prolongar la defensa por más tiempo, se decidió a salir, a pesar de los enemigos, que sorprendidos con este arrojo, se dirigieron hacia la costa de Santa Susana, verificándolo aquel jefe a Vilamajor, donde fecha su parte. La pérdida del enemigo ha consistido en seis muertos y once heridos, teniendo que lamentar el coronel Batlle la pérdida de cuatro de los suyos».

La darrera operació és del mes de maig, el dia 8, «por la mañana se avistaron en el término de Canet ocho facciosos de los mismos que el día antes se habían apoderado del segundo alcalde, aguardando la noche en el mismo punto, y como aquí había una

columna de 500 hombres la que salió para Mataró por la tarde; pero se quedó Batlle con su partida, él que les hizo una parada, de la que resultó, que de los ocho que eran, quedó un muerto llamado el Sastre de Arenys, y seis de prisioneros». I en una batuda a l'entorn de Sant Celoni maten el carlí Joan Casas (a) Isidre Montnegre.

Aquest mes de maig de l'any 1849 la guerra es dóna per acabada, tot i que alguns escamots a muntanya continuen assaltant pagesos i robant, però ja no són un perill. El mes de juliol, en un es-corcoll per Moncabrer, Batlle troba «un depósito de armas de fuego en buen estado y muy bien guardadas y escondidas entre paja y hojarasca». En una altra acció, «encontró dentro de una cueva en el vecindario de Agell, término de Cabrera, partido de Mataró, una máquina de acuñar moneda falsa junto con otros efectos y planchas de cobre. No hace mucho tiempo encontró otra máquina igual. Créese que estas máquinas serán de las nueve venidas de Londres para acuñar moneda».

També intervé en la investigació de l'assassinat del regidor de Mataró, Josep Gallifa, de tant de ressò. El 22 de maig, quan es dirigia caminant a la seva casa de camp, propera a la ciutat, Gallifa és atacat per «dos hombres armados, quienes con las palabras más insolentes lo intimaron se entregase y los siguiese; pero la respuesta fue sacar un cachorrillo que disparó contra uno de ellos pero nada logró, porque al tiempo de verificarlo, el otro de un culatazo que le dio en la muñeca le desvió la puntería. Uno seguida se abrazó a uno de ellos y luchando brazo a brazo por algunos minutos, vinieron a caer los tres en tierra, en cuyo acto pudo desviarse de los malhechores y pedir auxilio dando gritos. Compareció a ellos la muger que habitaba en la casa de Gallifa, pero asustada con las amenazas que le hicieron, no tuvo espíritu para gri-

tar. Por último, los agresores viéndose en la imposibilidad de llevarse por mas golpes que le dieron, echaron a huir dejándose una escopeta, una gorra y las cuerdas con que habían tratado ligarlo. El señor Gallifa dió parte de este atentado a la autoridad y encomendó particularmente la captura de los criminales al coronel don Camilo Francisco de Batlle, cabo del tercio móvil de Mataró».

Però els lladres aconseguixen detenir-lo en un segon assalt, demanen diners a la família, però de seguida el maten. La força armada intervé i aviat detenen els responsables, «esta mañana se han llevado para esa dos sugetos muy atados: dicen que esta noche han preso cuatro más en Argenton: esta mañana a las once la ronda del señor Batlle ha llevado otro preso. La causa del señor Gallifa sigue con mucha actividad: desde anteayer tenemos la comisión militar instalada en esta ciudad, en las casas consistoriales: esta mañana se han llevado para esa dos sugetos muy atados: dicen que esta noche han preso cuatro mas en Argenton: esta mañana a las once la ronda del señor Batlle ha llevado otro preso; lo cierto es que la comisión no descansa de día y noche, toda la población desea ver cuanto antes satisfecha la vindicta pública». A cinc dels culpables els varen agrotar a la platja de Mataró.

Anada a Madrid

En acabar la guerra, «quedó de reemplazo a disposición del gobierno» i torna al negoci de les substitucions. El 1850, forma societat amb Josep Roqueta i Jaume Soler per gestionar la lleva d'aquell any; «comisionados por los padres de familia» d'Argenton, i de Caldes d'Estrac, s'adrecen a ell, però aquesta vegada només

es tracta de trobar un únic substitut. El gener de 1851 neix a Argentona la seva filla Filomena i en la documentació és primer cap i tinent coronel del *Tercio de Extremadura*, «dos compañías de infantería y media compañía-escuadrón». Potser la vida militar el duu a passar a residir a Madrid, tal vegada per apartar-se de les diverses complicacions jurídiques, que l'aniran seguint. La darrera notícia de la seva estada a Argentona és de 1852, quan ell i la seva dona visiten el notari per fer alguns tractes, liquiden tots els seus béns, entre ells el mas Gual del veïnat del Cros, on residien, centenària propietat de la nissaga, i nomenen procurador a Madrid. D'aquesta complicada operació en parlo més endavant.

En arribar a Madrid l'any 1853, gestiona de seguida el «retiro por inutilidad manifiesta». Es conserva un expedient voluminós amb la reclamació, informes mèdics i diligències que documenten la ferida soferta. En la sol·licitud, demana ser retirat amb el sou íntegre del càrrec, argumentant el perill de la ferida en combat: «salió herido de bastante gravedad en la acción dada en el pueblo de Olvan (Cataluña) el día 9 de junio de 1837, atravesándole el pecho una bala de fusil, de parte a parte». Però la seva petició és denegada. El novembre de 1856, el capità general de Madrid «llama y emplaza al señor coronel don Camilo Francisco de Batlle, para que dentro del preciso término de tercero día se presente en el espresado juzgado calle de Atocha, con el objeto de hacerle saber cierta providencia». Probablement, per comunicar-li el seu pas a la situació de retirat, com consta mesos després.

El cristall de Sant Valentí

Acostem-nos al monestir de Sant Benet de Bages, l'any 965. Hi acaben d'arribar les relíquies del cos de Sant Valentí, segles de miracles i devoció entre els pagesos de la contrada. Un dia, una molinera estava de part i en greu perill de mort. Un monjo de Sant Benet, va omplir un vas amb aigua del riu, hi va posar al damunt les relíquies del sant i, de sobte, l'aigua es va convertir en un cristall transparent. El part es va resoldre favorablement, i el cristall de Sant Valentí es va guardar al monestir com a testimoni del prodigi.

Amb el pas del temps, la fama del cristall es va estendre, i la gent s'acostava al monestir per venerar l'urna amb les relíquies i el cristall miraculós, que sovint es traslladava a les cases de les parteres per ajudar-les en el tràngol. La demanda era tan gran, que algunes famílies volien que es quedés a casa, i els monjos no podien satisfer totes les peticions. De fet, en diverses ocasions es va perdre, i això preocupava la comunitat monàstica. Un abat va establir una norma estricta: «No se dexe a persona alguna sin que primero dexe por señal alguna prenda, para que desta suerte se sepa en cuyo poder está y no se ponga en contingencia de perderse como sucedió en tiempos pasados».

Els monjos varen guardar les relíquies i el cristall fins l'any 1835, quan el monestir va ser desamortitzat, aleshores, l'abat Bernat Garrich s'endu aquests objectes a casa i els guarda. Garrich morirà el setembre de 1862 i llega el cristall al bisbe de Vic, temps després el bisbe Josep Torres i Bages el cedeix al propietari del Pont de Cabrianes, Joaquim de Bertran. I aquí es perd el rastre d'aquest «cristall de petites dimensions subjectat per una cadeneteta d'argent, que els monjos guardaven dins d'una copa de

plata a l'altar de la cripta de l'església del monestir. Tenia forma ovalada i era blanc com de finíssim marbre, mesurant quatre centímetres i mig de llarg per tres centímetres de gruix». L'any 1864 el rector de Navarcles aconsegueix que el bisbe cedeixi a la ciutat «el sagrado cuerpo de nuestro patrón, el que encerrada en una riquísima urna de plata guardaban y veneraban los padres del célebre monasterio de Bages».

I això quina relació te amb el tal Batlle? Resulta que el 1857, acostant-se el naixement del que seria Alfonso XII, la reina Isabel II va aplegar un estol de santeria per garantir que tot anés ve: «el cuerpo de María Santísima Abadesita, el de San Ramón Nonato o el del Santo Niño del Remedio, objetos materiales como el báculo de Santo Domingo de Silos, el bastón de Santa Isabel de Hungría, la Cinta de Tortosa». També, «habiendo llegado a oídos de S.M. los buenos efectos obrados en alguna de sus antepasadas por el cristal de San Valentín quiso que se averiguase su paradero». Li diuen que el guarda fra Garrich a Vilanova i la Geltrú, i es tracta d'anar a buscar-lo, i per això cal un home de confiança. Una real ordre nomena el coronel Camilo Francisco de Batlle que el vagi a recollir, i així va ser.

A un periòdic, llegim que el mes d'octubre de 1857, «ha regresado a Madrid, procedente de Villanueva y Geltrú, el coronel don Francisco Batlle, comisionado por S.M. la reina para traer el cristal de San Valentín reliquia que existía en el monasterio de San Benito de Bages, y se conservó despues de la extinción de dicho monasterio en poder de su último abad, el P. don Bernardo Garrich, hoy residente en Villanueva. A dicha reliquia ha debido, según piadosa creencia, grandes beneficios a alguna princesa que se hallaba en el estado en que hoy se halla S.M. la Reina».

Un cop satisfeta, la reina ordena recobrir el cristall amb una artística muntura d'or i pedreria i col·locar-lo dins d'una petita vitrina de cristall, i encomana a Batlle retornar-lo a fra Garrich. Cal destacar que aquest objecte màgic torna a la Cort coincidint amb el naixement de les infantes María del Pilar (1861), Paz (1862) i María Eulalia (1864), així com l'any 1860, quan també hi arriba per la infanta Luisa Fernanda, germana d'Isabel II. Notem que aquesta informació de Camilo Francisco, quan tenia cinquanta anys, sembla que el relaciona amb la casa real.

La història de Camilo Francisco de Batlle es va apagant entre qüestions legals, coses de jutjats, silencis i que no el troben. L'Audiència de Barcelona l'octubre de 1859 el condemna, junt amb el seu germà Josep –descriu com a «pobre de solemnidad»–, en un plet iniciat pel matrimoni de Sebastián Agullana i Ignacia Silvestre, relatiu a la «reivindicación de fincas». Tot i que recorre la sentència, la decisió definitiva arriba a l'octubre de 1860, però no poden comunicar-li el resultat, «ignorándose el paradero».

Més endavant, el maig de 1862, el jutjat de guerra de Catalunya informa que està instruint «diligencias criminales sobre esta fa contra D. Camilo Francisco de Batlle, Teniente Coronel retirado, cuyo actual paradero se ignora». Dos mesos després, al juliol, es publica un nou ofici referent a la mateixa causa, sense que hi hagi cap notícia sobre ell. El novembre de 1862, la Secretaria del Govern Militar emet un comunicat en què es convoca diverses persones a presentar-se a les seves oficines entre les dotze i les dues de la tarda per assabentar-se «de asunto que les interesa». Entre els citats, hi figura el nom de Camilo Francisco de Batlle.

Tot i les contínues recerques, no el troben. Finalment, l'abril de 1865, quan el seu fill Joan Paulino es casa, ell hi assisteix com a

padrí a l'església de San Martín, a Madrid. Després d'això, la seva pista es perd en el silenci i no se'n torna a saber res més.

I aquí deixo la crònica d'un jove idealista, i un hàbil oportunista, capaç d'adaptar-se a tota mena de circumstàncies, guiat per l'interès propi, navegant la tempesta de les guerres civils, dels canvis polítics, de les esquerdes d'un temps caòtic.

Decadència i ruïna dels Gual de la Torre d'Argentona

Els Gual de la Torre, amos de terres al veïnat del Cros, el casal de la nissaga i un molí fariner, els anem a visitar quan el segle divuit s'acaba, i ells també. El senyor Antoni Martí Coll explica la decadència de la casa, que vivien de tallar el tros, i això comença quan el pare d'en Josep Antón Gual Moner estira més el braç que la màniga, i ell, enmig de plets i terres hipotecades, necessita d'una partida «crescuda» per pagar, i s'ha d'acordar amb un veí i vendre, perquè ningú no li deixa diners. A moltes famílies pageses, i a casa dels Gual, l'endeutament és una pràctica arrelada, per tal de mantenir l'estil de vida dels hisendats, o sigui, no treballar. Un préstec en porta a un altre, sense resoldre mai no res, i l'únic camí possible sembla la venda de terres, primer amb la il·lusió de recuperar-les, després amb la certesa de perdre-les per sempre. Atrapats en una xarxa de crèdits i concessions, veuen com el mas, lentament, canvia de mans. I quan l'hereu, Anton Gual Boronat, parla de casar-se amb Anna Milans del Bosch, filla d'hisendats de Sant Vicenç de Llaveneres, tots dos membres de la petita noblesa de ciutadans honrats, el rebombori és gran, perquè això costa diners, molts diners. Per sort, es conserven les cartes que van intercanviar les famílies, una finestra oberta a les misèries i jocs de mans per estirar la cosa. Ens entretindrem llegint-les.

L'any 1796, i al llarg de mesos, en cartes privades els Milans parlen entre ells de les converses que tenen amb els Gual per

acordar-se, «tres mil y quinientas dote y mil para calaxeras ... pero biendo que Gual ha serrado a sinco mil ... esto es lo ajustado, cuatro mil de dote y mil para calaxeras son sinco mil, Dios quiere pueden sacarse de venta como dise tu padre». La confiança en el futur parentiu duu als Gual a demanar a Francesc Milans, que residia a Madrid per l'ofici militar, que intervingui al seu favor davant el fiscal en el plet que tenen contra els Llauder, propietaris d'un molí fariner amb qui discutien l'exercici del monopoli.

Quan la notícia de l'enllaç es fa pública, des de Barcelona Mariano Arquer, germà del pare d'Anna, Ramon Arquer, que havia pres el cognom de Milans del Bosch en casar-se amb Rafaela, la pubilla de la casa, escriu el mes de maig al seu germà esverat per la manca de solvència dels argentonins, que estan arruïnats. «Corran veus casen Agneta ab lo hereu Gual de Mataró, lo que no me crech per no poder sustenir y mantener a dita Agneta com correspon, y axís antes no te casas mira lo que hazes [que] averiguasses com estava lo patrimoni de dit Gual y ab més fonament quant me constava que cert cavaller, molt amich meu, lo dia següent marxava a Mataró per comprar terres que son empeñadas per vint mil lliuras a fi de comprarlas a tota venda, y examinat lo total valor de ellas per un hortelà de esta que marxà ab dit cavaller (pe-raquè com eran de horta era propi lo coneixement de un hortelà) est digué que no eran de més valor que de la quantitat en que eran empeñadas, y que sen podia donar algo més si Gual venia lo molí. Y en sa vista tractava dit Gual de vèndrer lo dit molí, y lo tal cavaller ni oferí trenta mil lliuras, be que està en donaria algo més. Y de altre part hi ha altre comprador que ne dona més, però ab un o altre Gual la farà, pues tinch present que ha de acudir ab algunas urgències, y temo que demà marxa en Mataró y ja no sen

pòrtia diners a bon compte de la tal venda y después de esta farà donació a son fill, per consegüent ojo als ... que fàcia la venda ab lo un o ab lo altre jo ho sabré y si portan pressa ab lo casori és menester entretenir perquè si ven lo molí, de que viurà, que del demés patrimoni ne te per fer pocas sembradas, y tant tu com Rafaela, que saludo, vos obliga la obligació de pares en procurar al no llansar los fills ... perquè si Gual ven lo molí, y se afecta después lo casament ab Agneta li podreu posar sobre cada calaxera una sistella per anar a captar. Sentiria vivíssimament el que no vos valguésseu de est avís, y que portàsseu a una desesperació a una filla quant fàcilment ho podeu antes examinar».

El paisatge que dibuixa Mariano de la situació econòmica dels Gual és gairebé desesperat, però ho encerta, perquè la vida d'Anna ja casada serà una angoixa constant per la manca de recursos i, com anuncia el seu oncle, gairebé ha d'agafar la sistella per anar a captar, de fet hi aniran a captar, però d'una altre manera.

En una carta que segueix l'anterior, el panorama ha canviat pels Gual, i és que ara no tenen necessitat de vendre patrimoni perquè hi ha acord en els dots, i amb la perspectiva d'una entrada de capital per redreçar l'economia familiar, «han suspès las vendas tant de las terras empeñadas a carta de gràcia com del molí, ab la confiansa que han demanat un censal de 6.000 lliures, y que ab estas, y las 4.000 aportarà Agneta, ne tenen lo bastant. Crèuria que est bastant serà per cosas de boda, perquè per desempenyar las ditas terras necessitan mes quantitat y alguna cosa necessitaran per la boda. Esta suspensió tal vegada serà pera desmentit espias peraquè no vull crèurer sels déxia lo censal perquè no se que causa debiti poden donarli una vegada que no hi ha prou per redimir las terras, y axís alerta y no precipitarse».

Hi ha acord, però no hi ha diners, i els dos senyors honrats han de vendre i endeutar-se. Rafaela, la mare, li promet a Anna cinc mil lliures en concepte de legítima, però morirà de manera sobtada el 14 d'abril, poc abans de les noces. El 20 de juny el seu germà Ramon Anton, ara l'hereu, aconpleix el compromís i dóna la quantitat convinguda, però per fer-ho ha de vendre una part del patrimoni, 754 lliures d'una peça de terra de vinya i oliveres, 2.000 de deu censos que li comprarà el mataroní Joan Baptista Palau de Soler, 1.453 de diversos censos d'altres persones, 520 que havia entregat a Anna en diner comptant per despeses de roba i dos calaixeres, i 272 resultat de la venda de vi del seu celler. L'entrega té una condició particular, habitual en els pactes, ja que en cas de no tenir fills podrà disposar per testar d'una quantitat de 1.366 lliures, però el gruix haurà de tornar als Milans, com de fet així serà anys després. Palau, sabedor de la necessitat de vendre, compra els censos per dos mil lliures, però amb el domini, cosa que primer no li volien concedir. El novembre diu que «que per ningun terme se mouria de la paraula tenia donada de acceptar las 48 lliures de penció per las 2.000 lliures ... me digué que sens domini no los estimava». Deu mesos després la qüestió encara s'arrossega, perquè les dos mil lliures li semblen excessives.

Els capítols matrimonials es signen el 23 d'agost de 1797, dies després de l'enllaç. Al document, Josep Anton Gual dona al seu fill «totas y qualsevols casas, masos, molins, terras, honors y posecions y altres cualsevols bens mobles e imobles, drets, vens, noms y accions universals de ell dit donador». Es queda l'usdefruit en vida i accepta l'entrega del dot de cinc mil lliures.

L'economia d'aquesta gent era precària, els Milans havien venut patrimoni però els Gual eren en una situació més complicada i feia temps que venien parcel·les al Cros. Felicià, germà de Josep

Anton, demana diners al pare perquè «ya no se a quien pedir dinero para alimentarme», i que si no en té «que venda como ha hecho otras veces.» El mateix any del casament hi ha un conflicte que es resol en silenci, perquè Josep Anton, pare, havia comprat joies dedicades a Anna per 593 lliures però, segurament per no poder-les pagar, les torna d'amagat al joier, «llevándoselas de encima una mesa que estaba dentro del quarto dormitorio». En adonar-se'n, Anna i el seu marit en compren unes d'iguales, «han procurado quanto han podido para sostener el honor y conducta de dicho su padre y suegro».

Josep Nirella, comerciant de Mataró, avisa a Ramon Arquer, en relació a un dels deutes dels Gual, que «li amenassa una pesada burla, no sols en deshonor de ell, sinó també de tota sa casa, essent així que lo deute dels dos interessats, botiguer y dorador, no prové de altre cosa sinó de las robas y guarniciones del quarto, presas per Don Antonet, que havent promès la paga y vensut lo plasso, no han volgut attendrer dits acrehedors las novas promesas que los ha fet del dot vm. De manera que dit Sr. Gual a no haverse detingut, havia determinat marxar al punt a Barcelona tement la burla, y pot temerse de alguna venda o altre lligadura en perjudici de sa casa». A la recerca de diners, i repartir el dot abans de cobrar-lo.

Han pactat els capítols, els nois s'han casat, però els Milans no deixen anar els censos compromesos, i en Gual els reclama amb insistència, amenaçant amb un plet, «fan molt dias que vm diu que vindrà ab los papers faltan per la entrega dels censos tant a mi com a Palau, estimaré a vm sia servit dirme cathegòricament quant vindrà, a fi de poder passar o pèndrer altre rumbo que de precís me convé fer».

Malestar per diners i altres circumstàncies, Josep Anton escriu al seu fill que els tractes amb els Milans, «estan molt lluny de comptes y per consegüent no acomodat a nostras ideas. No ignoras tu ni menos la tua dona las urgèncias tant precisas de ma casa, que a no tenir la seguretat vostra del pago del dot hauria ja empeñat o alienat las terras a fi de quedar ab tranquilat. Mos acrehedors no entenen ni volen ni dehuen enténdrer en res més que en ser pagats. Per consegüent te dich en conclusió que tu y la tua dona vos esteu en casa Milans del Bosch que jo me estaré a casa y faré lo que me acomodará a fi de satisfacer a aquells, pues las tuas paraulas ja no tenen crèdit per las vegades me has engañat. No vos atreviu a venir y entrar a casa».

Si els joves casats primer els trobem vivint a Can Milans aviat volen anar a la casa dels Gual, al Cros, i ho acorden amb el pare com a resultat d'una amenaça de plet. En la concòrdia ordenen el patrimoni, i ell els garanteix que no anirà a fer habitació al seu domicili. Com que el Milans continuen endarrerint l'entrega dels censos, escriu el pare Gual reclamant-los a Ramon Anton, «me fàcia lo favor de ferme entregar los títols a fi que nosaltres pugam acabar de acudir a nostra precisas obligacions y ells poder adornar un poch la torre», també, «con motivo de haver escrito por dos vezes a su Sor padre solisitándole fuesse servido determinar sobre si se determinaría o no quedarse con los partidos de censos que bien le pareciese, me ha respondido que se desprendía de todo, y que en quanto a los papeles que igualmente le solicitava acudiesse a vm, y respeto que los jóvenes determinan irse de mi compañía a la torre, espero de su bondad será servido providenciar el que se nos entreguen todos los papeles que sean conducen-tes para la percepción de aquellos».

Els problemes de Josep Antón Gual per fer front als càrrecs econòmics amb el seu fill, no varen ser els únics, perquè hi ha un altre compromís que no pot amagar, la legítima de la seva filla Josepa Gual Boronat quan l'any 1803 es casa amb el notari Josep Batlle Miquel, i aquest és el lligam amb els Batlle dels que he parlat abans. I un casament entre gent de posició és cosa de diners, encara que no n'hi hagi, com és el cas. Però la legítima és sagrada, i la tradició legal s'ha d'acomplir. Així, el pare Gual, va a cal notari a donar garanties de la seva obligació, que és de tres mil lliures per Josepa. Però la cosa és més aviat dramàtica en una família d'antiga arrel que malvivía de les rendes d'un molí i algunes terres, «atendiendo que no se halla de presente con dinero de contado, y que tal vez no habrá tenido proporción de conseguirlas vencido el plazo estipulado; por tanto al efecto de evitar los resentimientos que tal vez podría producir la falta de pago, cede, transfiere y transporta a favor de dicha Dª Josepha hija suya», la part de les set mil lliures que li ha de pagar Josep Francesc Llauder de les pactades quan li va vendre drets del molí. Això passa l'any 1804, i els que han de cobrar hauran d'esperar onze anys per veure mil lliures.

Arriba el mal any 1808, amb la guerra la vida és un parèntesi, i després les coses no arranquen, així que el mes d'octubre de 1818 pare i fill Gual s'acosten a cal notari Simon a tallar de la peça, ara són «7 quarteres i 8 cortans de sembradura, part de vinya al Cros al Sorall d'en Gual», per 1809 lliures. La propera notícia d'Anna és del 6 setembre de l'any 1822, quan deixa en préstec al marit i al sogre 600 lliures, «ab motiu dels limitats reddits de son patrimoni, y de que consistint cuasi lo tot de aquest en un molí fariner, quedan enterament privats de sos reddits de molt temps a esta part per rahó de la gran sequera que de molts anys a esta

part se experimenta per falta de pluja». L'historiador Antoni Martí i Coll també parla d'aquesta circumstància, «Semblava que l'hereu de Can Gual es casava bé i el dot ajudaria a sortir del mal moment que passava la família. Però el 6 de setembre de 1822 la muller d'Anton Gual es veié coaccionada pel sogre i el marit perquè, en concepte d'augment del dot, aportés més diners. Anna Milans del Bosc accedí a fer un préstec de 600 lliures, considerant que “los dits mos sogre i marit trobantse exhaustos de medis per alimentarse a si i a sa família .. veient realment los apuros de dits mons sogre i marit”».

Amb el pas dels anys, les dificultats econòmiques de la família no fan més que agreujar-se. Quan Josep Anton mor l'any 1824, el patrimoni familiar passa al seu fill, Anton Gual Boronat, que hereta tant les propietats com els problemes. Anton intenta mantenir l'equilibri durant el màxim de temps possible però tot apunta cap a un desenllaç inevitable. El 25 d'agost de 1836, la seva dona Anna, pocs mesos abans de morir, redacta el testament, «escrit de ma agena», perquè «no haga cosa més certa que lo morir ni més incerta que la hora de dit trànsit». La seva defunció és a Mataró el 14 de desembre de l'any següent, i l'endemà es publica la seva voluntat quan el notari es desplaça a la casa de Joan Baró de Solà, el seu cunyat, «en la qual estaven congregats vàrios deudos de la difunta y D. Anton Gual, son viudo», que llegeix el testament «ab clara e intelligible veu».

Anna vol ser enterrada a Sant Vicenç, al costat de la seva família, els Milans del Bosch. Disposa que se li facin dos oficis amb catorze capellans i nomena hereu el seu marit mentre aquest visqui. Com que no tenen fills, estableix que, després de la mort del seu marit, els seus béns passin als seus nebots: Josep Milans Pujol, Ramon Baró Milans i Rafael Milans Rajoy. Una clàusula del

testament resulta especialment rellevant pel que fa als deutes històrics entre les famílies: «Ab la presisa condició que dit Don Rafael Milans y Rajoy no puga incomodar a mon marit per lo cobro de lo que deu cobrar de la casa Gual –els deutes de la seva legítima–, prebenín que en cas o fàcia, queda escoït de la sobredita par que li correspon». La precarietat dels Gual persistia, i tres anys després arriba el desenllaç definitiu, més ben dit, la primera part, perquè la tragèdia continua amb comèdia.

El 3 de juliol de 1840, Anton, sense opcions viables, ha de vendre la casa i molí fariner, amb dues moles i algunes terres, al veïnat del Cros per 7.431 lliures a tres compradors: Francisco Joaquim Burgés, un hisendat; Josep Puig Feliu, comerciant i Maria Puig Feliu, vídua de Ramon Garí, un argenter de Mataró. La venda suposa la pèrdua de gran part del patrimoni que havia estat la base de la subsistència de la família durant generacions. I el febrer de 1842, es desfà, a favor de Josep Puig Feliu, del que li quedava, la casa torre del Cros, per 3.015 lliures, terra de regadiu i de vinya, que afronta en terres ara de Puig que li havia venut abans. El nou propietari demana la valoració de la finca a dos mestres de cases, Jaume Carreras i Miquel Roldos, i als pagesos Joaquim Janer i Tomàs Cuc, resultant en 3.015 lliures. La història no acaba aquí, de cap manera. que té una derivada típica d'aquesta gent tant acostumada a viure als jutjats, de plet en plet.

Anton Gual mor el dia 2 d'agost de 1843, i els drets del patrimoni de la família, que aleshores eren res, una calaixera buida, passen a Camilo Francisco Gual, fill de la germana del mort, el novel·lesc personatge del que he parlat a la primera part del llibre, i que ara ho embolica tot. Ha tornat de l'exili de França després de l'amnistia dels carlistes, i es dedica al negoci de les lleves. Dóna voltes a la situació, troba un forat als papers i cap al jutjat.

El 5 de juny de 1846 comença un plet contra els que havien comprat el patrimoni dels Gual sis anys abans, demanant la restitució dels béns, i fa poders a la seva dona Joaquina perquè segueixi la tramitació, perquè ell viu a les muntanyes, fent de matiner.

La sentència no es fa esperar, és del 16 de setembre de 1847, els detalls no es coneixen, però el resultat és que el jutge diu que tot ha de ser restituït als hereus. Burgés i Puig «foren los compradores condempnats en dimitirli la casa, molí y terras junt ab los fruits produhits y pogurs produhir desde la mort del relatat Anton Gual». Recordem que tres mesos abans a Camilo Francisco el jutgen per l'intent de revolta de Barcelona a favor dels carlistes, s'ha escapat del penal i està en lloc desconegut, per aquest motiu és la seva dona a qui trobarem signant a cal notari el que toca.

Un pas més, Joaquina arriba a un acord amb els propietaris desnonats el 29 de maig de 1848: ells, els Batlle, els hi ha de retornar 8.919 lliures pel que varen pagar més les millores, i això ha de ser exactament el dia 6 d'octubre, quan sera efectiva la restitució del patrimoni Gual, i si no paguen perden el dret, i tot queda igual de manera definitiva. El mes de juliol al *Diario de Barcelona* el jutjat publica una nota: «instancia promovida por D. Pedro Sirarol y D. Pedro Juan Puig y Maymó contra D. Camilo Francisco de Batlle, todos vecinos de esta ciudad, en demanda de cumplimiento y ejecución de pactos continuados en escrituras públicas. Se cita y emplaza por oste primer edicto, al propio D. Camilo Francisco Batlle por ignorarse en el día su actual paradero, para que dentro el término de nueve días comparezca personalmente o por medio de apoderado con poder bastante a esta alcaldía asociado de un hombre bueno para celebrar el juicio de conciliación que contra él intentan los relatados D. Pedro Sirarol

y D. Pedro Juan Puig y Maymó. Espídese a pedimento de los mismos en Barcelona a once de julio de mil ochocientos cuarenta y ocho».

Segueix la confusió, i tot plegat no acaba de lligar, perquè el mes d'agost Joaquina ven part de la propietat en un pacte de retracte, per tres mil lliures a Pere Sirarol i Pere Joan Puig, que prenen possessió de la casa dita Gual de la Torre i les terres de conreu: «habiendo entrado en ella por la puerta que da al primer piso, que es la principal de dicha casa, y habiendo quedado solo en ella ha cerrado con el cerrojo la referida puerta»; en quan a la possessió de terres «en señal de la cual ha cojido un puñado de tierra e hiervas y las ha esparcido por sus cuatro puntos principales», i els nous propietaris acomiaden l'arrendatari Felicià Oms. Notem que en la cerimònia només hi participa Rosa Batlle, la germana soltera de Francisco Camilo, que continua fugit, i ho estarà fins el gener de l'any següent. L'any 1852 l'operació final de venda de patrimoni de la casa Gual, a les mateixes persones esmentades, poc abans de marxar els Batlle cap a Madrid.

Carmito Franco & Batlle.
Jaquima de Batlle y de Mas.
Pedro Sinard.
Pedro Juan Puig y Maymó.
Lluís de Muga.
Figueroa y Torner i Arg.

Signatures del document final del patrimoni Gual, de 1852

La també insòlita vida i aventures
de Joan Batlle Mas que a l'Argentina es
diu Joan Biale Massé

L'estiu de l'any 1873 arriba a l'Argentina un jove de vint-i-sis anys que diu anomenar-se Juan Biale Massé, que era metge i nascut a Mataró. De dots extraordinaris, amb pocs anys es converteix en ànima de moltes iniciatives, exercint d'advocat, empresari mestre i metge. Escriu obres de medicina i és promotor del dret laboral, activitats per les que és estimat i considerat prohom d'un país que en agraïment posa el seu nom a una població, i l'honora entre els personatges destacats.

La seva integració a la nova realitat social es ràpida. Un any després de l'arribada, el 9 de juliol de 1874, es casa amb Zulema Laprida, «descendiente de familias de alcurnia argentina», i al certificat de matrimoni consta ser d'origen espanyol, vidu d'Alfrida C. de Agat, i fill de Camilo Biale i Joaquina de Massé Comas. Com veurem, aquest document, que es sustenta en la informació que ell dóna, amaga les seves dades reals. No amaga, però, el sentiment de pertinença al seu lloc d'origen, sempre molt fort, tant, que quan li ofereixen el rectorat de la Universitat Nacional de La Plata, no l'accepta perquè no vol renunciar a la ciutadania espanyola, una dada d'interès, perquè havia deixat el país de manera abrupta.

Aquesta investigació aporta les claus a un misteri que ha interessat a diversos estudiosos argentins, que s'han desplaçat als arxius de Mataró i altres localitats per aclarir on havia nascut el personatge, i continua el treball de recerca de Norberto E. Huber, que és qui té el mèrit d'establir la hipòtesi documentada de la procedència argentonina del personatge. Tornem al certificat de

matrimoni esmentat, a fi de rectificar-lo. El Juan Biale Massé que es casa a l'Argentina en realitat es diu Joan Paulino Batlle Mas, nascut a Argentona el 19 de juny de 1846. El registre del bateig detalla que el seu pare és Camilo Francisco Batlle de Gual i la mare, Joaquina Mas de Coma. Ara coneixem la extraordinària història del pare de Joan Paulino [a partir d'ara només Joan], i també m'acostaré a la increïble dels Calvo de Madrid, la família de la seva primera dona. Cal notar que he comptat amb l'ajuda genealògica de Xavier Clavell, del Museu Arxiu de Santa Maria.

Notem la foscor en què Biale sempre manté el passat espanyol, així, quan vaig escriure per primera vegada la seva biografia era construïda a partir de poques dades fragmentàries, deixant un ample marge a l'especulació, cosa que ha dut a diversos autors a atribuir-li activitats fantàstiques. Ara, però, la troballa del seu expedient oficial a l'Archivo Militar de Segovia, datat el 2 d'octubre de 1873, aporta nova llum sobre la seva trajectòria, i ho capgira tot, perquè recull amb precisió els deu anys, dos mesos i dotze dies que va estar actiu a l'exèrcit, amb detalls que permeten completar la imatge d'un militar més aviat poc exemplar.

Nascut al si d'una família benestant, el noi devia rodar per Argentona i consta a les classes dels escolapis de Santa Anna de Mataró, fins que, en tenir uns sis anys, la família es trasllada a Madrid. D'aquesta etapa coneixem una circumstància d'interès, la primera notícia de Joan després de néixer. Quan vivia a Madrid, el setembre de 1857 llegim a diversos periòdics una real ordre que assenyala que cal «averiguar el paradero de don Juan Paulino de Batlle y de Mas, hijo del referido coronel, el cual ha desaparecido hace cosa de siete meses de casa de su padre». En fan una descripció: «once años, estatura regular, pelo castaño, ojos ne-

gros, frente chica, color moreno, una cicatriz en la cabeza de una caída en la que no tiene pelo, habla muy bien el castellano y el catalán». Aquest terrible episodi passa entre 1853 i 1858 i no deixa de ser sorprenent que un nen desapareixi tant de temps, però les notes oficials de recerca són clares, el fet és real. Anys després, escriurà, exagerant: «demente, casi idiota, desde los siete hasta los doce años a causa de una herida penetrante en la cabeza; me tenían por perdido».

La propera notícia familiar és la del casament, el dia 12 d'abril de l'any 1865, a l'església de San Martín, a Madrid. Diu el document oficial: «D. Juan Paulino Manuel Batlle soltero, de diez y ocho años de edad, natural de Argenton diócesis de Barcelona, hijo de Don Camilo Francisco y de Doña Joaquina de Mas; con Doña María Elvira Alfrida Calvo, soltera de diez y nueve años de edad, natural de esta Corte, hija de Don Lorenzo y de Doña Josefa Gibert y Dagat, aquel difunto. Padrinos y testigos Don Camilo Batlle y Doña Rosa Calvo de Hernández, Don Santiago Barrera, Don Joaquín del Lescano y Don José Díaz». Rosa era la germana d'Alfrida.

La família Calvo Gibert

Abans de continuar el relat de les coses que coneixem del protagonista, m'acosto a la família d'Alfrida, la seva dona, per introduir-nos al mitjà social i polític que toca de la vora i del que rep influències decisives. El seu pare, Lorenzo Calvo Mateo, té una trajectòria sorprenent. Nascut l'any 1789 a Milmarcos, una localitat aragonesa, es va establir a les Filipines, on es dedicà a tasques relacionades amb l'administració pública, però també als negocis

privats. Participà en inversions diverses: fàbriques de filar i teixir, de pólvora i altres iniciatives industrials. Amb els anys, va bastir «una sólida red de contactos desde Filipinas, que dominó el comercio del opio cantonés por lo menos entre 1821 y 1822». A finals del 1822, abandona la Xina després d'haver fundat, junt amb Gabriel de Yruretagoyena, la societat Lorenzo Calvo y C^a. Cap a 1827, s'instal·la a París, des d'on impulsa una xarxa de societats comercials entre Àsia i Europa, dedicades al comerç transcontinental de productes de plantació filipins, teixits xinesos i manufactures europees diverses. La fallida dels negocis a la Xina (1830) i a França (1831), comporten l'embargament del seu patrimoni i un gir radical en la seva vida.

Home d'idees democràtiques, l'any 1830 Lorenzo organitza des de París el finançament d'una revolta destinada a instaurar un règim liberal a Espanya. L'intent fracassa i culmina amb l'afusellament de Torrijos i els seus companys. Tot i residir a França, és condemnat a mort i se li confisquen els béns; una situació que es prolonga durant tres anys, fins que, acollint-se a l'amnistia de 1833, queda fora de perill i pot retornar a Espanya. Un cop reestablert, es casa en segones núpcies —era vidu de Josefa Yruretagoyena— amb Josefa Gibert Dagat (†1892), y tindran cinc fills: Eloísa (1839), Vicente, Rosa, Abelardo (†1880) i Alfrida (1846).

A Madrid, l'activitat de Calvo es desplega en dues direccions principals: l'econòmica i la política. És un dels promotors d'un ambiciós projecte per fer navegable el riu Guadarrama, amb la intenció de convertir-lo en una via de comunicació interior. Paral·lelament, manté l'interès pel desenvolupament industrial, i proposa establir ferreries modernes a Manila, aprofitant la seva experiència prèvia al món colonial. Com a diputat progressista per Teruel, s'implica en la promoció de l'economia aragonesa. Pu-

blica diversos opuscles —principalment sobre qüestions econòmiques— en què defensa la necessitat d'una Espanya articulada i descentralitzada.

De conviccions radicals i membre actiu de la maçoneria, Calvo esdevé una figura incòmoda per als governs moderats. Els seus adversaris polítics l'acusen de pertànyer al «partido exaltado del progreso», i el vinculen —sense proves— a un suposat complot per assassinar el general Narváez, cap del govern. Detingut, passa un any a la presó fins que és absolt, mentre la premsa aï denunciacia la manca de fonament de les acusacions. Sempre vinculat a les idees més radicals, participa en les reunions discretes que, a mitjan 1849, donen lloc a la formació del *Partido Progresista Democrático*, considerada la primera organització republicana espanyola, que presidirà fins a la seva mort a Madrid, l'any 1850.

Quan Joan Paulino es casa amb Alfrida Calvo el 1865, la vídua, Josefa Gibert, havia tingut temps de casar-se amb el que havia estat secretari del seu marit, el republicà Sixto Cámara; enviudar, i tornar-se a casar, ara amb Bernardo García Fernández, dirigent republicà i director de *La Discusión*, el principal periòdic democràtic de l'època, que serà diputat a Corts durant la Primera República, embaixador a Portugal i temps després a Anglaterra, a més de ser membre actiu de la masoneria. Aquest entorn familiar introdueix Batlle de ple en l'ambient polític intens i conspirador dels anys previs al cop d'estat de 1868, que posarà fi a la monarquia isabelina. Viu de prop un temps d'intrigues i efervescència ideològica, on comparteix idees amb els cercles més radicals. Influït per figures com Emilio Castelar i Roque Barcia —a qui probablement arriba a conèixer personalment, gràcies a les connexions familiars dins l'entramat conspirador—, segueix els debats i moviments que anticipen la revolució democràtica.

Una vida de militar

L'esmentat expedient de l'Archivo Militar de Segovia d'octubre de 1873, recull els deu anys, dos mesos i dotze dies de Joan Batlle en actiu a l'exèrcit, i aquestes informacions aporten una cronologia precisa de la seva estada espanyola, i modifiquen la imatge difusa d'aquest militar, construïda amb poques dades. Fet que ha servit per atribuir-li moltes peripècies: que els anys seixanta participa en conxorxes republicanes; que el 1871 s'exilia a París per un escrit a la premsa en ser condemnat a mort; que viatja per Europa i el nord d'Àfrica, i torna en proclamar-se la república; que torna a Espanya el 1871 i s'exilia a París i a Londres, per tornar a Barcelona el 1872; que participa en atemptats anarquistes. Una nota de 1873 escrita en una fotografia el situa «pocos días antes de salir de España, después de haber dado la vuelta al mundo», cosa que no és certa.

Tot això no té espai en el relat matemàtic de la seva estada a les casernes. La minuta militar recull el temps que està separat del servei: set mesos el 1864 per malaltia de la mare, el 1868 cinc mesos que demana per qüestions de negocis, i el 1870 dinou mesos en situació de reemplaçament, i el motiu de la *postergación*, a l'espera d'ordres, és «por haberse quejado el subintendente de Málaga de su mal comportamiento».

El 10 d'agost de 1862, amb setze anys, Joan Batlle, que viu a Madrid amb els seus pares, ingressa com a alumne a l'*Escuela de Administración Militar*, fundada vuit anys abans pel tinent general Francisco Mata y Alós. Una nova institució dedicada a millorar l'eficiència de l'exèrcit mitjançant la formació d'oficials experts en gestió. Respon a la urgència de comptar amb professionals espe-

cialitzats en àrees com finances, cadena de subministraments i planificació estratègica. A diferència dels oficials tradicionals, els graduats de l'escola rebien una formació tècnica enfocada a optimitzar recursos: des del control pressupostari fins a la distribució d'equips o la coordinació de personal, tot amb un enfocament modern i sistemàtic. Onze mesos i quatre dies després, havent completat amb èxit els estudis, Batlle és promogut al grau d'oficial tercer per ordre reial del 14 de juliol de 1863 i destinat a la Intervenció General, amb un sou de 5.400 rals de billó; en aquesta destinació hi estarà uns sis mesos.

El 1864, amb divuit anys, comencen les complicacions que marcaran la seva trajectòria militar i vital. El dia 11 de gener és destinat com a auxiliar al parc d'artilleria de Cádiz, i el 28 d'abril obté un permís de quinze dies per desplaçar-se a Madrid a causa d'una greu malaltia de la seva mare. En no reincorporar-se a la caserna quan tocava, el 19 de juliol és donat de baixa del cos. Cal notar que el 4 de maig, el director general «dispuso que se descontase a este individuo la tercera parte de su sueldo para reintegrar a doña María Martín, vecina del Real Sitio de San Ildefonso, 312 reales que la adeudaba por hospedage y alimentos; mandándose al mismo tiempo instruir sumario en averiguación del hecho de falsedad cometido por Batlle tratando de hacer recaer la responsabilidad de esta deuda sobre otro oficial, comprometiendo su reputación». L'estada només consta per aquesta informació, de tota manera, després de set mesos desaparegut, el 3 de desembre «se le concedió la vuelta al servicio por gracia especial, advirtiéndose que si en lo sucesivo reincidía en esta falta no se le tendría consideración», i dia 24 el destinen a Catalunya al departament d'Intervenció, a Barcelona.

El mes d'abril de 1865 es desplaça a Madrid per casar-se el dia 14 amb Maria Elvira Alfrida Calvo Gibert, complint les obligacions que el reglament militar exigeix, excepte una, «el depósito que se ordena, por no haber querido hacerlo de los bienes de dicha señora su padre político y curador Don Bernardo García», i demana ser indultat d'aquesta falta. També consta que «una real orden reciente ha aprobado la colocación en el cuadro de oficiales terceros de administración militar, de D. Juan Batlle y Mas [...] con la antigüedad de 23 de abril de 1864, que es el sitio que le corresponde, deduciéndole el tiempo que ha estado separado del servicio». I continuen els problemes per la seva manera de fer jocs de mans amb els diners. El 20 de juliol, el director general ordena que se li descompti la tercera part del sou per tornar 300 pesos a Carlos Caleiro, a qui els devia. Dies després, el 12 d'agost, el destinen com a auxiliar a la Maestranza de Cartagena, on hi estarà 1 any, 7 mesos i 27 dies.

La Mestrança era un complex militar i industrial responsable del manteniment, la reparació i la construcció de vaixells de guerra. També s'encarregava de la fabricació d'armament i subministres navals, incloent-hi el carenatge de vaixells, material naval divers (àncores, canons, aparells), el suport logístic i la formació tècnica d'operaris i artesans militars. Cartagena, com una de les principals bases navals del Mediterrani espanyol, tenia un paper estratègic per a l'Armada. Quan Batlle hi era, el 3 d'abril de 1866, «se aprobó la clasificación de apto para continuar en su clase, por su poca aplicación y puntualidad en el servicio y mediana conducta»; és a dir, no aconsegueix cap benefici ni progressa en la seva carrera militar perquè no respon al que s'espera d'un oficial. I tornen els problemes de diners, perquè ara el director general ordena una altra vegada, «se sujetase a descuento a este oficial para

reintegrar 63 escudos que adeudaba a don Silvestre Caja de Meneses, vecino de Cartagena», i militar.

L'any 1867 va ser destinat a Catalunya per segona vegada, i ara hi estarà un any i tretze dies. Aquesta vegada al castell d'Hostalric a partir del 9 d'abril, «con el cargo de efectos y caudales del material». El 17 de setembre, va ser arrestat al seu pavelló pel governador del castell després d'haver-se negat a donar-li la clau d'una volta de la fortalesa, al·legant que hi guardava un bagul amb cartutxos de canó sota la seva responsabilitat. A causa de la desobediència, de les respostes que dona al governador i d'un enfrontament amb el capità del destacament, el capità general de Catalunya el condemna, el 26 d'octubre, a un mes d'arrest com a mesura correctiva, advertint-lo que, si no millora l'actitud cap els superiors, serà sancionat amb més severitat en el futur. Poc abans, el dia 16, el mateix capità general ordena el seu trasllat a Barcelona, a la Intervenció militar del districte, en compliment d'una reial ordre del 27 de novembre. Però aquest destí va ser breu, i el 16 de desembre és nomenat «administrador de utensilios y pagador de fortificación de la plaza de Cardona».

Uns mesos més tard, el primer d'abril de 1868, Batlle torna a la Intervenció del districte, però de seguida sol·licita —i li és concedida el dia 22— la llicència absoluta, «para dedicarse al cuidado de sus intereses particulares». El seu pas per Catalunya no deixa un bon record: durant els dotze mesos que hi va estar destinat, continua embolicat en qüestions tèrboles relacionades amb la gestió dels diners. El 22 de juliol, els síndics del concurs de don Francisco Iglesias de la Torre reclamen que es descomptin a Batlle 740 rals que devia al concursat. Però les autoritats militars no poden executar la retenció, perquè amb la llicència absoluta, ha

deixat d'estar sota jurisdicció militar. Ara bé, si amb les estafes de caràcter privat no s'hi podia fer res, pel que fa als fons públics, la situació era diferent. Així doncs, «se mandó formarle expedientes administrativos de reintegro, por haberle resultado una falta de 159 escudos 850 milésimas al hacer entrega de la pagaduría de fortificación de Cardona; otra falta de 116 escudos 434 milésimas en las existencias en metálico de la factoría de utensilios del mismo punto, y otra de efectos de la misma factoría valorados en 73 escudos 599 milésimas; cuyas sumas reintegró».

El 16 de setembre de 1868 comença a Cádiz la revolta militar contra el govern i la reina Isabel II que aconsegueix els seus objectius quan després de la batalla d'Alcolea, el dia 29 la reina s'exilia a França. Joan Batlle, que havia estat de vacances militars cinc mesos i set dies, el mateix 29, quan la situació s'havia decantat a favors de les forces revoltades, «se presentó al capitán general duque de la Torre, general en jefe del ejército liberal de Andalucía, el cual dispuso que se le reconociese el empleo de oficial 3º destinandole a la 1º división del espresado ejército, y en consecuencia por orden del gobierno provisional de 12 de noviembre se concedió al interesado la vuelta al servicio con deducción de la antigüedad y tiempo que estuvo separado. Quedó en situación de reemplazo hasta 19 de diciembre que fue colocado con destino a la subintendencia de los presidios menores de África, establecida en Málaga».

Sabem que el mes de juny Batlle era a Madrid, perquè nou mesos després, el 7 de març, hi neix el seu primer fill, Carlos. Però al setembre el trobem a Andalusia, on es reincorpora a l'exèrcit i fa el salt cap al nord d'Àfrica. El 2 de febrer de 1869, «fue nombrado controlador del hospital, administrador de utensilios y pagador

de trasportes y marina de la plaza de Alhucemas, y en 13 de septiembre fue trasladado a las islas Chafarinas con los cargos de administrador del hospital y pagador de trasportes y marina». Les illes Chafarinas havien estat ocupades per l'exèrcit espanyol el gener de 1848, i s'hi havia construït el fort d'Isabel II, un hospital militar i un llatzeret per a la quarantena de vaixells amb epidèmies. El lloc, però, feia funcions de penal militar i de punt de vigilància contra el contraban. La vida a l'indret era molt dura: les malalties com el paludisme i la disenteria provocaven una alta mortalitat, i les dificultats per abastir-se d'aigua i aliments feien de les Chafarinas un destí penós, gairebé un càstig pels que hi eren destinats.

A l'exèrcit d'Andalusia Batlle hi està un any, un mes i catorze dies, i, com era habitual en la seva trajectòria, les coses no acaben bé, i pels motius de sempre, el mal comportament i les irregularitats amb els diners. El 3 de febrer de 1870, «se dispuso, a propuesta del director general del cuerpo que pasase este individuo a situación de reemplazo, por haberse quejado el subintendente de Málaga de su mal comportamiento». Poc després, se li ordena que retorni al Tresor 711,04 pessetes per la manca d'articles detectada en el moment d'entregar la factoria d'utensilis d'Alhucemas. A més, se li imposa una severa amonestació i es fa constar en el seu expedient militar el poc interès demostrat en el compliment dels seus deures.

Apartat del cos des de febrer, Batlle resideix a Madrid, i estarà en aquesta situació de *postergación*, un any i set mesos. El mes de juny, el «gobierno militar de la plaza y provincia de Madrid» dicta una ordre segons la que «los señores jefes, oficiales de reemplazo y retirados que a continuación se espresan, se presentarán

en la sección segunda de este gobierno militar, en los días no feriados de diez a dos de la tarde, para un asunto del servicio»; entre els citats hi ha «el oficial tercero de administración militar, D. Juan Batlle y Mas». Una nova disposició oficial el considera, i no és una bona notícia, «apto para continuar en su clase, repetir a este oficial, por haber reincidido y agravado sus faltas; mandándose al propio tiempo que se le instruyese expediente gubernativo». Dit d'una altra manera: si Batlle encara mantenia alguna esperança de progressar en la carrera militar, de moment li queda tancada. Tornarà al servei actiu el 27 de març de 1871, i el destinen a la Intendència general el primer d'abril.

Després de catorce mesos de servei, per reial ordre del 13 de maig de 1872, «fue promovido al empleo de oficial 2º con antigüedad del 3 del mismo mes en que se levantó la postergación que tenía impuesta [...] por resultado del expediente gubernativo que se le instruyó, y en vista de que había mejorado su conducta, se anuló la postergación que sufría este oficial, pero haciéndole entender que si en lo sucesivo volviese a incurrir en faltas que diesen lugar a nueva postergación se le expediría licencia absoluta previo el oportuno expediente».

L'endemà, 14 d'abril, un mes després de l'esclat de la tercera guerra carlista, és enviat a l'Exèrcit d'Operacions del Nord, mantenint el seu vincle amb la Direcció General. El 19 d'abril se'l destina a les ordres del comissari de Bilbao, participant en la columna del brigadier Toribio José Ansótegui, que combat diverses vegades contra els carlistes i els derrota; per mèrits de guerra en aquestes accions, és ascendit a oficial primer. El 24 de setembre assumeix provisionalment la Comissaria de Guerra de Bilbao fins al 24 d'octubre, ocupant-se també de tasques administratives per l'absència de l'oficial segon, Severo Díaz Reynés. El 22 de setem-

bre se'l destina al districte de les províncies basques, i el 8 de novembre passa a Vitòria, a la secció d'Intervenció.

A conseqüència de la seva actuació benèfica durant la guerra, el març de 1873 li atorguen la medalla *Caridad en la Guerra*, la màxima distinció de la Creu Roja, i és nomenat soci de número. Els seus descendents encara conserven la medalla, un fet que suggereix que, quan arriba a l'Argentina i afirma ser metge —cosa que no era certa—, probablement havia adquirit coneixements mèdics arran l'actuació en aquest servei humanitari neutral, que salva vides de ferits d'ambdós bàndols, i que també li salvarà la seva.

L'any 1873

L'any 1873 és un any clau en la trajectòria de Batlle, marcat per esdeveniments polítics, militars i personals. El 7 de gener és nomenat administrador de provisions, utensilis i pagador de transports a Bilbao, un càrrec logístic. Però la proclamació de la República, el febrer, reanima la insurrecció carlista, que torna a organitzar-se a les muntanyes després de la derrota recent. Destinat a la columna d'operacions del general José Lagunero, participa en diversos enfrontaments. La seva activitat, però, no es limita a la milícia. El mes de maig, tot i la seva condició de militar, es presenta com a candidat republicà a les eleccions a diputats. En plena campanya, mentre realitza treballs preparatoris per a la candidatura, cau presoner d'una partida carlista comandada per *Chimpas*, un conegut taverner que actua com a cap local dels rebels. Enmig d'una guerra sense quarter, el fet que Batlle sobrevisqués en mans dels carlistes té un element singular; segons ell mateix

explica, «pasó dos o más días, tratado según refería el interesado con toda consideración, sin duda porque llevaba la insignia de la Cruz Roja».

El maig, el nou règim republicà convoca eleccions a diputats a Corts constituents i Batlle s'hi presenta com a candidat pel districte de Durango. Notem que, a causa del desgovern i la falta de garanties, els partits de la majoria política i social del país no hi participen, i els republicans es divideixen en moderats i radicals. És en aquesta situació d'enfrontament que Batlle consta com a «candidato republicano que ha luchado con otro su correligionario»; però es retira «en vista de los disturbios que ocurrieron el primer día de elección, y temeroso de otros mayores»; violències partidistes en un entorn assetjat pel nou aixecament carlista.

Llegim a *El Correo Vascongado*, «Completamente desapercibidas han pasado las elecciones que para diputados constituyentes acaban de verificarse. El retraimiento de todos los partidos militantes, a escepcion del federal, ha sido general en Vizcaya. Tampoco han debido ser muy empeñadas a los de Durango [...] por la sencilla razón de que era sostenida por personas afines, o mejor dicho por correligionarios de una misma comunión política, y por consiguiente reducida a cuestión de simpatías o influencias. Han resultado pues elegidos [...] D. Bernabé Larrínaga por Durango».

Quan retira la candidatura ho fa amb un manifest que explica la seva posició –el publico més endavant–, un document d'interès i l'únic text conegut de la seva etapa espanyola. Al capdevall, una crítica dura i desencantada de la política, marcada per la corrupció i el frau electoral. Denuncia les pràctiques manipuladores del comitè republicà de Bilbao, com la designació arbitrària de candidats, suborns (alliberament de presos carlins), amenaces (deportacions a Cuba) i la ingerència de carlins i conservadors. Critica la

traïció d'aliats, com els cacics de Durango, i la hipocresia dels qui amaguen mètodes bruts darrere una façana de neutralitat. Descriu el procés electoral com un fangar on es falseja la legitimitat. Reivindica la seva independència, el seu historial republicà i el suport de liberals valents, contra la covardia dels manipuladors. Davant d'un escenari tan corrupte, decideix retirar-se per no legitimar una lluita electoral immoral, perquè una derrota honorable val més que un triomf fraudulent. En definitiva, un manifest contra el cacicisme, el frau i la desunió liberal, denunciant un sistema polític viciat on els ideals republicans són traïts per interessos mesquins.

Més endavant, ja a l'Argentina, recorda: «Vino la revolución a despertar un entusiasmo delirante; al día siguiente del triunfo ¡Qué decepción! [...] La política militante murió para siempre en mí». No queda documentada cap activitat política seva abans d'aquestes eleccions, tot i que al manifest afirma que la seva convicció republicana és anterior al canvi de règim de 1868. En les notes escrites a l'Argentina parla, de manera general, de la seva etapa de formació i reconeix la influència de les idees republicanes, i la de destacats teòlegs i predicadors del moment, entre ells dos assessors de la reina Isabel II: el jesuïta Félix González Cumplido i el sacerdot Antoni Maria Claret. També hi esmenta fra Félix de Cádiz. L'origen de les seves futures accions benefactores arrela en aquest impuls religiós, tal com reflecteixen molts dels seus escrits.

Després de les eleccions torna a la batalla, amb poca sort. La primera setmana de juny, «ha sido hecho prisionero por segunda vez en el ataque de las alturas de Murieta el oficial de la administración militar don Juan Batlle», però sembla que l'alliberen

ben aviat, perquè, segons consta, «por orden del gobierno de la República en 11 de junio se le concedió 15 días de licencia para Madrid». Un cop lliure, però, s'esvaeix, «no habiéndose presentado en su destino ni rendido cuenta de la inversión de los caudales que tenía a su cargo».

Aquesta desaparició —i els acostumats problemes amb la gestió dels fons— no es repetirien. El 18 de juliol, la premsa publica una nota d'un fiscal militar: «El oficial primero de administración militar D. Juan Batlle y Mas, cuyo actual paradero se ignora, se presentará en la mayoría de plaza sita en la capitanía general del distrito, dentro del término de siete días de doce a una para recibirle declaración indagatoria por medio de un interrogatorio procedente de Bilbao». Silenci absolut, i el donen de baixa del cos per ordre del 12 d'agost de 1873. Aquell mateix estiu viatja cap a l'Argentina deixant enrere i oblidats, la seva dona, dos fills, el nom i, potser no tan oblidats, els «caudales».

Juan Biale Massé

Un personatge que es fa dir Juan Biale Massé, que afirma ser metge —tot i que no ho era—, i que assegura haver nascut a Mataró el 19 de desembre de 1846 —una altra falsedat—, arriba a l'Argentina en un moment en què l'onada migratòria procedent de la península creix sobtadament un cinc-cents per cent, en ser el destí preferit de molts que fugen de la situació crítica, econòmica i política. S'ha escrit que va desembarcar a Buenos Aires el 18 de juliol de 1873, però la data sembla massa ajustada si considerem que el viatge per mar durava, com a mínim, quatre setmanes. El més probable és que hi arribés cap al mes d'agost. Sigui

com sigui, el 6 de setembre, el diari *La Prensa* publica una notícia sorprenent: «El señor D. Juan Biale Massé ha sido nombrado por el Gobierno Nacional, Vice-Rector del Colegio Nacional de la ciudad de Mendoza y profesor de contabilidad del mismo establecimiento». Tot un èxit per a algú que acabava de fugir de la caserna, i que tot just havia posat un peu al nou continent.

Llegim l'únic document en què explica les causes de la seva fugida: «Hoy hace un año que en Madrid tuve un disgusto de esos que no se pueden llamar desgracias; pero que hacen cambiar el rumbo de la vida de los hombres, a mí me empujó el tal, hacia América, donde hoy me encuentro, ya olvidado de aquellas ingratitudes y desengaños crueles». En aquest episodi de la seva vida, la cronologia és molt ajustada: a mitjan juny obté un permís per tornar a casa; diu que el disgust el va tenir a Madrid, la destinació cap on es dirigia des de Bilbao, i a inicis de setembre ja figura a l'Argentina. Què passa, doncs, que el duu a fugir d'aquesta manera tan precipitada?

Quines són les «ingratitudes» i els «desengaños crueles» que l'empenyen a travessar l'Atlàntic? Certament, el desencís amb la política hi és, però les seves paraules semblen apuntar cap a un fracàs, una traïció, una decepció o fins i tot un escàndol d'ordre íntim, familiar. El llenguatge que fa servir suggereix una dolorosa experiència personal, o potser, senzillament, és la manera de justificar una fugida que podria tenir raons menys confessables.

En una nota personal del 20 de març de 1874, Biale escriu a Zulema Laprida, la seva futura dona: «no he tenido carta de Madrid y empieza ya a inquietarme seriamente, tanto por mamá como por Carlos». D'aquestes paraules se'n pot deduir que ha decidit explicar al seu entorn que a Madrid hi ha deixat una part del

seu nucli familiar, format per la mare i el seu fill Carlos, de cinc anys. Tot apunta, doncs, que la mare es comunicava amb ell, coneixia on era i el nom que havia adoptat a l'Argentina. L'interès pel petit Carlos es mostra també en una retrat tipus postal, datat a Bilbao el 3 de març de 1873, pocs mesos abans de la seva fugida. A la imatge, apareix una inscripció per mà d'un desconegut: «pocos días antes de salir de España, después de haber dado la vuelta al mundo —viatge que, en realitat, no va fer— y ya para dirigirse a la Argentina. Viudo de Alfrida Calvo y D'Agat, se despide de su hijo Carlos de 4 años».

És significatiu que, en els documents coneguts —tant oficials com personals redactats per Biale— no aparegui cap referència a Alfrida Calvo, la seva dona, que era viva en aquell moment, ni tampoc al seu segon fill, Juan Paulino, nascut durant els primers mesos de 1873, que no és mencionat en cap dels escrits conservats, i contrasta amb les referències explícites que sí fa del seu primer fill, Carlos. Aquesta manca de reconeixement podria tenir relació amb els «disgustos» que Biale diu haver patit en tornar a Madrid, i convida a pensar que podria formar part d'un moment de ruptura personal i familiar.

Biale es casa a l'Argentina el 9 de juliol de 1874, i el document matrimonial és una falsificació curiosa, ja que, tot i que podia inventar-se totes les dades, per la manca de controls, el que fa és disfressar parcialment la realitat. El nom real del seu pare, Camilo Francisco Batlle, esdevé Camilo Biale; el de la seva mare, Joaquina Mas de Coma, serà Joaquina de Massé i Comas, i el seu nom, Joan Paulino Batlle Mas, queda en Juan Biale Massé, que manté les mateixes inicials JBM, transforma Batlle en Biale i Mas en Massé. Tal com assenyala Norberto E. Huber, l'atribució a l'ar-

gentí del naixement argentoní queda acreditada; de fet, sembla que ell mateix va deixant diversos fils per poder-los seguir.

També diu, al document, que era vidu d'Alfrida C. de Agat; de fet, era Alfrida Calvo Gibert —Dagat era el segon cognom de la mare d'ella, una nova falsificació—; la realitat, però, és que no era vidu. El 19 de novembre de 1880, quan feia set anys que s'havia casat i establert a l'Argentina, el *Diario Oficial de Avisos de Madrid* publica l'esquela d'una defunció del dia anterior: «Abelardo Calvo y Gibert ha fallecido el día 18 de noviembre de 1880. Su desconsolada madre Josefa Gibert y Dagat, sus hermanos doña Eloísa y doña Alfrida Calvo»; la muller abandonada, encara vivia.

Un dels testimonis recollits per Huber, procedent de la família argentina, assenyala que una germana de Bialec «se casó con Hurtado de Mendoza». Es tracta d'una informació errònia, però reveladora, ja que en realitat qui es va casar amb Nicolás Hurtado de Mendoza va ser Eloísa, germana d'Alfrida. Aquest detall fa pensar que la família més propera a Bialec tenia un cert coneixement de les relacions familiars que ell havia deixat enrere a Madrid, fins i tot pel que fa a la germana d'una dona que se suposava morta.

L'entrellat es complica, tres mesos després del casament, el 22 d'octubre, la premsa de Madrid publica un anunci de recerca: «Aviso. Se desea saber el domicilio de la esposa o familia del Sr. D. Juan Paulino Bialec y Maesi, ausente de la Península hace dos años poco más o menos, para enterarle de un asunto de importancia». Aquestes poques línies obren molts interrogants sense resposta. Qui sabia de l'existència d'un tal Bialec amb vincles familiars a Madrid, i coneixia que havia deixat el país, sense precisar-ne el moment —no feia dos anys, sinó un— i s'interessa per

trobar la seva dona o la família; la dona que Bialec havia deixat enrere i esborrat de la memòria en refer la vida a l'Argentina?

Quan vaig escriure per primera vegada la història d'en Joan Batlle, deia que «hi ha molts silencis en la vida d'aquest argentoní»; ara però, molts s'han aclarit. I acabo amb la notícia d'un periòdic que parla d'aquell fill que va fer veure que no coneixia. «Por el presente se anuncia la muerte sin testar de don Juan Paulino Batlle y Calvo, natural de esta capital, de edad de dieciocho años, soltero, estudiante, domiciliado en Zaragoza, el cual falleció en esta ciudad el día siete de Junio de mil ochocientos noventa y uno, y se llama a los que se crean con derecho a su herencia, para que comparezcan en este Juzgado a reclamarla dentro del término de treinta días, apercibidos que de no verificarlo, les parará el perjuicio que hubiere lugar en derecho; adviniéndose que se ha presentado ya solicitando la herencia de dicho finado, su hermano don Carlos Batlle y Calvo. Dado en Madrid a dos de Abril de mil ochocientos noventa y cuatro».

Apèndix. Manifest

A los electores liberales del Distrito de Durango

En vista de los escandalosos sucesos que esta tarde habéis presenciado, me retiro de una lucha que nos rebaja, y os suplico con toda mi alma que os retiréis también, que no hagáis más sacrificios en aras de mi candidatura, para que yo pueda decir al País los medios de que se valen nuestros adversarios, lo que significan en política, y el cenagal en que van a buscar tinta para escribir una credencial que presentarán radiantes de júbilo por un mentido triunfo.

El cambio trascendental que en la Nación se ha verificado y del cual con toda la ingenuidad que me es propia, me había manifestado entusiasta y constante partidario aun en tiempo de Sagasta y sus porristas, cuando era más peligroso ser republicano que carlista, cuando era casi un crimen no ser monárquico: la amistad que me profesáis y de la que tengo irrecusables pruebas grabadas en el fondo de mi corazón : mi falta de compromisos con todos los partidos y mi carácter independiente; y mi completa conformidad con vuestro criterio en cuestiones políticas que van a presentarse fatalmente a la deliberación de las Constituyentes, fueron otras tantas causas de que acogieseis mi candidatura con verdadero entusiasmo.

No queriendo ser Diputado por Vizcaya, sin estar de acuerdo con los demás que habían de representarla, fui á Bilbao, no había designado candidato alguno por este distrito, que creían los republicanos de la capital el más difícil sino imposible para el partido. Demasiado sencillo, con la franqueza y lealtad que me son propias, les manifesté el estado en que se hallaba y mis aspiraciones, sin recibir nunca una respuesta categórica, en los ocho días que estuve allí, y cansado ya de tantas dudas y vacilaciones, resolví decididamente presentar mi candidatura.

El día 4, el Comité republicano de Bilbao, en el que no había ningún representante de los otros tres distritos de la Provincia, arrogándose poderes y atribuciones que de nadie ha recibido, hizo una parodia de votación imponiendo a Vizcaya tres candidatos recomendables todos por las bellas cualidades que les adornan, y sobresaliendo, entre ellos, por su rectitud y amor a la libertad el Sr. D. Bernabé Larrinaga, actual Alcalde de Bilbao el mas tibio entonces de los aspirantes; pero este Señor no era conocido de seis de los electores del Distrito, ni entonces como después tenia de su parte su elemento liberal.

Dos caciques turbulentos de Durango me habían ofrecido, de acuerdo con los liberales, su decidido apoyo, en la seguridad de no presentarse un candidato a quien habían antes ayudado en otras elecciones; y como esa seguridad existía en mi poder, empeñaron solemnemente su palabra de apoyarme con todas sus fuerzas. Con esta seguridad voy a Marquina, donde los buenos liberales, los que siempre han sabido sacrificar sus intereses a la causa de la libertad, esponiendo valientemente sus vidas en luchas más que temerarias, unánimes me ofrecieron sus sufragios. En Ondárroa contaba con amigos liberales decididos.

El día 5 entró un vapor en esta villa, con dos agentes del Sr. Larrinaga que empezaron sus trabajos de un modo que no me pareció conveniente, y a quienes llamé a Marquina para invitarles a una lucha franca y leal, sin odios ni rencillas tan peligrosas en localidades donde el elemento liberal no es numeroso. En aquella conferencia se me dijo testualmente «V. tiene el Distrito suyo; se ha adelantado V. a nosotros, lo sabemos; pero venimos decididos a ganarle la elección cueste lo que cueste. Todos los medios son buenos y estamos decididos a emplearlos». A pesar de todo, insté a una transacción honrosa, llegando hasta renunciar los votos de la mayoría de los liberales de Marquina y su apoyo para impedir su desunión y acaso la disolución del cuerpo de voluntarios.

El mismo día 5 llegan a Durango dos conocidos carlistas a gestionar la candidatura del Sr. Larrinaga, acompañados del eterno promovedor

de disturbios que, faltando del modo cínica y asqueroso que todos habéis visto a la palabra solemnemente empeñada, movido por promesas de muy problemático cumplimiento por que «el traidor no es menester ...» empezaron a trabajar desesperadamente repartiendo el aluvión de cartas que traían a prevención; pero os encontraron resueltos y unidos y se convencieron de su impotencia.

Acuden a los Distritos rurales, prometiendo en Ochandiano la libertad de su exalcalde Timoteo Maidagan, sentenciado a 40 años de presidio, promesa que tiene grandes visos de verosimilitud, pues que no solo no ha sido conducido a Cuba, sino que se halla, según dicen, en casa del ciudadano Salvoechea, perfectamente bien y en vías de poder tomar en breve el mando de un batallón de tersistas. Yo me felicito de que los carlistas vean lo generosos que somos con ellos; pero no creo que el Gobierno ni mi partido se manche con la gran iniquidad, con la infamia, me atrevo a decir, de poner en libertad a tal hombre sin dar una amnistía general a todos los presos carlistas, a mas de otras consideraciones que escuso hacer porque están en la conciencia de todos. En otros pueblos las amenazas, las promesas, y el monopolio de las cédulas electorales hubieran producido un desgraciado efecto si los carlistas no hubiesen prohibido terminantemente las elecciones.

No quiero hablar de las recomendaciones *sotto voce* que se han hecho a ciertos alcaldes; nada diré de las amenazas de deportaciones a Cuba, ni referiré las promesas de sacar del letargo en que yacen empolvados expedientes, ni contaré lo que dice cierto oficio a un alcalde, ni otro a ciertos voluntarios, que ha sido una verdadera pitada, porque los movilizados dependen exclusivamente de la autoridad militar.

Ni tampoco de mi detención por el simpático Sr. Chimpas, profetizada por mis contrarios; porque me reservo obrar personalmente como se merece con el autor de tan épica hazaña. Vosotros visteis alborotarse la turba multa de viejas beatas y amadores de la santa causa al saberse la fausta nueva, y también su mustia y cariacontecida faz al verme llegar como evocado despues de tres dias de prisión.

Con todo lo que habían hecho y a pesar de ello, quisisteis luchar y vencisteis ganando las mesas y sacando mayoría a mi favor ayer, en que agotaron sus débiles fuerzas, han visto que nuestro triunfo era seguro, inevitable y no reparando en medios, como prometieron en Marquina, han ido a Vitoria á buscar un Sr... chué que parodiando la célebre frase de Pío IX en 1848 «todas son blancas» venga a poner sobre la urna, como lo ha hecho esta tarde y lo hará mañana, su blanca boina, que lució en las huestes de D. Carlos. Proverbial es entre vosotros la gran influencia que el extesorero ejerce entre los suyos, y como yo no he querido nunca luchar con los carlistas, como partido político, no quiero ser vencido por ellos ni en las urnas.

Retirémonos pues, pero no con la frente baja, porque nuestra derrota valdría, si resistiésemos, más que cien triunfos, solo diez votos liberales figurarán en las listas para ellos, cerca de ciento para nosotros, y en vista de lo sucedido esta tarde podremos decir muy alto que será el acta que al Congreso lleven, una credencial firmada por Carlos VII, agenciada por dos carlistas, refrendada por dos conservadores y sellada por un amorevieto. Siempre se han entendido!

Solo quisiera de vosotros un favor, que esto no enconara las pasiones, que despreciéis todo cuanto han hecho, que los perdonéis, y sigáis como hasta aquí siendo el elemento de propaganda; porque al fin el Distrito estará representado por una persona dignísima y que vale mucho más que yo, sintiendo verdaderamente haber tropezado con él en mi camino porque aprecio sus bellas cualidades.

Durango 12 de Mayo de 1873.

Juan de Batlle y Mas.

Notes

Camilo Francisco Batlle

Carlista. Archivo General Militar de Segovia. Camilo Francisco Batlle: 0340 AGMS 1^a 1100B EXP o. *El Español*, Madrid, 23/12/1837; *La España*, Madrid, 29/12/1837; *El Mundo*, Madrid, 10/7/1838; *El Eco del Comercio*, 12/7/ 1838; *El Peninsular*; Madrid, 11/10/1842; *El Espectador*, Madrid, 12/10/1842.

Empresari de soldats. Arxiu Comarcal de Mataró = ACM. Districte Notarial de Mataró = DNM. Jacint Boter, 1846, f.338-342; 1847, f.177-178; 1851, f.268-270. Desideri Torras, any 1845, ff.219, 225-229, 247, 287-289, 292, 300, 321, 325, 353-360. *La Verdad*, Barcelona, 20/11/1844; *Diario de Barcelona* 7/6/1847, 22/4/1848; *Migliaresi*, Mataró, abril, 1989.

Els matiners. *Diario de Barcelona*, 3,16/5; 10,12,14/6; 3/8; 18/10; 11/12/1847; 22/4/1848. *El Espectador*, Madrid, 17/6/1847; *Gaceta de Madrid*, 26/6/1847.

L'any 1848. *Diario de Barcelona*, 11/12/1847; *El Católico*, Madrid, 23/12/1848; *El Archivo Militar*, Madrid, 10/9/1850.

El coronel ataca. *El Heraldo*, Madrid, 30/1/1849; *La Patria*, Madrid, 4/2/1849, 25, 27, 31/3, 9/6/1849; *La España*, Madrid, 25/2; 29/7/1849; *El Genio de la Libertad*, 5/3/ 1849; *El Balear*, 14, 29/3/1849; *El Bien Público*, Barcelona, 15/3/1849; *El Popular*, Madrid, 18, 30/3/1849; *El Observador*, Madrid, 23/3, 15/9/1849; *La Esperanza*, Madrid, 24/3/1849; *La Época*, Madrid, 1/4/1949; *El Fomento*, Barcelona, 12/5; 18/3/1849; *El Barcelonés*, 11/5/1849; *Diario de Barcelona*, 12/5/1849.

Anada a Madrid. ACM, DNM. Notari Miquel Torner, 1845, f. 169; 1846, f. 327 i 401; 1848, f. 265; 1852, f. 281, 349 i 517. *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 12/11/1856; *Gaceta de Madrid*, 17/2/1858.

El cristall de Sant Valentí. *El Isleño*, Palma, 13/10/1857; *Gaceta de Madrid*, 13/11/1860; 12/7, 2/8/1862; *Diario oficial avisos de Madrid*, 30/11/1862; *Diario de Barcelona*, 8/2/1864; *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1/9/1915. Albert Virella i Bloda, «L'abad Bernat Garrich i el meravellós cristall de Sant Valentí», *Miscel·lània Penedesenca*, 1992.

Gual de la Torre

ACM. Notaris. Desideri Torras.Capitols,vol.1801-1810, f.105v-112v. Miquel Torner, 1842, f.53, 67, 79; 1843, f.319; 1845, f.314; 1848, f.489; 1852, ff.281-286v. J.Botet, 1843, f.224, testament Anton Gual. A. Botet, 1848, f.489. MASMM. Patrimoni. Gual del Molí. Capsa 1/30,32. Josep de Batlle de Miquel, àpoca (1815), 2/19. Testament de Josep Anton Gual de 1822, 2/23. Camilo Francisco Batlle, poders (1847), 2/30. Joaquima Mas, conveni (1848), 2/31. Joaquín Nicolau, Barcelona, 4 agost 1887, inventari. *Diario de Barcelona*, 12/7/1848. Antoni Martí Coll. «Vicissituds, procés i motius de l'abandó d'uns masos, molins i terres dels veïnat del Cros i la intervenció dels terratinents». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, nº86, Mataró, 2006. Francesc Costa Oller, *Els Milans del Bosch del segle XVIII*, Mataró, 2021.

Joan Batlle Mas

Sobre Batlle he publicat l'article, «La transformació de Joan Paulino Batlle Mas a Juan Biale Massé», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, nº129, Mataró, febrer, 2021; la nova versió recull la informació militar i modifica alguna interpretació. *Boletín Oficial de la Provincia de Cáceres*, 23/9/1857; *Boletín Oficial de Zamora*, 30/9/1857.

La família Calvo Gibert. *El Eco del Comercio*, 13, 19/1/1844; *La Época*, 19/9/1849; *El Observador*, 31/5/1850; *El Constitucional*, 18/5/1873; *El Globo*, Madrid, 19/4/1885. Josep M. Fradera, «Opio y negocio». *Gobernar colonias*, Barcelona, 1999. José Antonio Hernández Moreno, «Lorenzo Calvo Mateo, precursor del republicanismo en España: hacia el final de las conjeturas», *Cuadernos*

Republicanos, nº80, Madrid, 2012. Ander Permanyer Ugartemendia, *La participación española en la economía del opio en Asia Oriental tras el fin del Galeón*. Tesis doctoral, Universitat Pompeu Fabra, 2013.

Una vida de militar. Archivo General Militar de Segovia. Juan de Batlle y Mas: 0340 AGMS 1ª 1104B EXP o. *Boletín Oficial de la Provincia de Santander*, 12/10/1864; *La Correspondencia de España*, 7/1/1865; *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 11 i 13/6/1870, 20/7/1873; *El Constitucional*, 18/5/1873; *La Esperanza*, 30/6/1873; *El Pensamiento Español*, 30/6/ 1873; *El Correo Vascongado*, 3/7/1873; *El Bien Público*, 20/8/1873.

L'any 1873. *El Correo Vascongado*, 15/5; 3/7/1873. *El Pensamiento español*, Madrid, 30/6/1873. *Diario oficial de avisos de Madrid*, 20/7/1873.

Juan Biale Massé. «Juan Biale Massé, precursor de la regulación de las condiciones de trabajo en América Latina». Tomo I y II. *Vida y obra*, Madrid, 2008. Norberto E. Huber, «Juan Biale Massé», *La Fundación Cultural*, Santiago del Estero, 2018. Diego Arcos, «Joan Biale Massé: un argentoní que va triomfar a l'Argentina», *Fonts*, nº83, Argentona, 2020. Victoria Lorente Martínez, «La emigración española a Argentina en el tercer cuarto del siglo XIX», *Estudios de Historia Social y Económica de América*, 96, Alcalà de Henares, 1990. *La Correspondencia de España*, 22/10/1874. *Diario Oficial de Avisos de Madrid*, 4/4/1894.

